

Pedagogiska biblioteket

KURSBOK

ex. 2

Sameskolan

Kursplaner och
betygskriterier

Beställningar till:
Fritzes Kundservice
106 47 Stockholm
Telefon: 08-690 91 90
Orderfax: 08-690 91 91
E-post: order.fritzes@nj.se
Internet: www.fritzes.se

Kursplaner och betygskriterier för sameskolan
Upplaga 1
ISBN 91-38-32057-6
Omslag: Fredrik Sandström/Pangea design AB
© Skolverket och Fritzes
Tryck: Edita VästraAros 2003

Innehåll

Inledning 5

Kursplan i samiska 8

– på lulesamiska 17

– på nordsamiska 26

– på sydsamiska 35

Inledning

Samers barn har enligt skollagen rätt att fullgöra sin skolplikt i sameskolan i stället för grundskolan. Utbildningen i sameskolan skall ge samers barn en utbildning med samisk inriktning som i övrigt motsvarar utbildningen till och med årskurs 6 i grundskolan. Grundläggande bestämmelser om sameskolan återfinns i skollagen och sameskolförordningen. Sameskolstyrelsen är styrelse för sameskolorna.

Genom läroplanen anger regering och riksdag de grundläggande värden som skall prägla skolans verksamhet och de mål och riktlinjer som ska gälla för skolarbetet. Enligt läroplanen Lpo 94 skall sameskolan utöver grundskolans mål ansvara för att varje elev efter genomgången sameskola är förtrogen med det samiska kulturarvet samt kan tala, läsa och skriva samiska.

Vid sidan av dessa föreskrifter för skolans verksamhet finns kursplaner. Kursplanerna är bindande föreskrifter som uttrycker de krav staten ställer på utbildningen i olika ämnen.

Undervisningen i sameskolan skall ges på samiska och svenska och ämnet samiska skall förekomma i samtliga årskurser. Samisk undervisning kan också förekomma integrerad i grundskolan om avtal träffats mellan kommunen och Sameskolstyrelsen. Med samisk undervisning menas undervisning med samiska inslag och undervisning i samiska utöver den undervisning som anordnas som modersmålsundervisning.

En samisk elev skall erbjudas modersmålsundervisning även om språket inte är elevens dagliga umgängesspråk i hemmet. Alla samiska elever har rätt till denna undervisning oavsett gruppens storlek.

Grundskolans kursplaner skall användas i sameskolan. För sameskolan finns därutöver en kursplan i samiska (SKOLFS 2003:8).

Kursplan i samiska

Kursplanen är skriven för nio skolår och skall utöver i sameskolan användas även då samiska läses som modersmål i grundskolan (2 kap. 10 § grundskoleförordningen). Mål som eleverna skall uppnå finns dels för elever som har samiska som förstaspråk, dels för elever som har samiska som andraspråk. För dessa bägge målnivåer har också betygsriterier utformats.

Kursplanen i samiska är översatt till de tre samiska huvudspråken i Sverige, lulesamiska, nordsamiska och sydsamiska.

Kursplaner

I kursplanens inledande text, *ämnets syfte och roll i utbildningen*, tydliggörs hur ämnet bidrar till att målen i läroplanen uppfylls samt hur det motiveras utifrån olika samhälls- och medborgarbehov.

Mål att sträva mot uttrycker den inriktning undervisningen skall ha när det gäller att utveckla elevernas kunskaper. De tydliggör därmed de kunskapskvaliteter som är väsentliga i ämnet. Dessa mål utgör det främsta underlaget för planeringen av undervisningen och sätter inte någon gräns för elevens kunskapsutveckling.

Avsnittet *ämnets karaktär och uppbyggnad* behandlar ämnets kärna och specifika egenskaper samt väsentliga perspektiv som kan läggas på undervisningen i ämnet.

Mål att uppnå anger den miniminivå av kunskaper som alla elever skall uppnå det femte respektive det nionde skolåret. Målen uttrycker därmed en grundläggande kunskapsnivå i ämnet vid dessa bägge tidpunkter. Mål att uppnå för det nionde skolåret ligger till grund för bedömningen om en elev skall få betyget Godkänd. De allra flesta elever kommer naturligtvis längre och skall också komma längre i sitt lärande.

Kursplanerna är utformade för att klargöra vad alla elever skall lära sig men lämnar samtidigt stort utrymme för lärare och elever att välja stoff och arbetsmetoder. Kursplanerna anger inte arbetssätt, organisation eller metoder. Däremot lägger de fast de kunskapskvaliteter som undervisningen skall utveckla och anger därmed en ram inom vilken val av stoff och metoder skall göras lokalt. På varje skola och i varje klass måste lärare tolka de nationella kursplanerna och tillsammans med eleverna planera och utvärdera undervisningen med utgångspunkt i elevernas förutsättningar, erfarenheter, intressen och behov.

Gemensamt för alla ämnen i grundskolan och sameskolan är att de skall förmedla glädje att skapa och lust att fortsätta lära. I undervisningen skall eleverna få utveckla förmågan att dra slutsatser och generalisera samt förklara och argumentera för sitt tänkande och sina slutsatser. Med utgångspunkt i egna erfarenheter och frågor kan eleven utveckla ett gott omdöme och få känsla för vad som är väsentligt.

Både läroplan och kursplaner skall ligga till grund för planeringen av undervisningen. Grundläggande värden som människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet med svaga och utsatta skall inte bara genomsyra undervisningen i varje ämne, utan också påverka såväl organisation och samordning av undervisningen i olika ämnen som val av arbetssätt. Målen i läroplanen anger undervisningens inriktning och riktlinjerna anger principerna för hur arbetet skall bedrivas.

Bedömning

Grundläggande bestämmelser för betygssättningen finns i grundskoleförordningen samt i läroplanen (Lpo 94). För att få betyget Godkänd i ett ämne skall eleven ha kunskaper som motsvarar de mål i kursplanen som eleverna skall ha uppnått i slutet av det nionde skolåret. När betyg sätts innan ett ämne avslutats, skall de kunskaper bedömas som eleven inhämtat i ämnet fram till och med den aktuella terminen. Denna bedömning sker utifrån mål som bestäms lokalt med hänsyn tagen till de mål eleven skall ha nått då ämnet avslutas. Nationella kriterier för betygen Väl godkänd och Mycket väl godkänd har på regeringens uppdrag fastställts av Skolverket och är bindande föreskrifter för betygssättningen i slutet av år nio. Även för de högre betygen gäller att bedömningen skall ske utifrån kriterier som bestäms lokalt när den görs vid tidpunkter då ämnet inte avslutats.

Skolverkets föreskrifter om betygskriterier för samiska (SKOLFS 2003:9) innehåller generella bestämmelser för tillämpningen av betygskriterierna samt bedömningens inriktning och betygskriterier för ämnet.

I avsnittet *bedömningens inriktning* beskrivs de kunskaper och kunskapskvaliteter som skall bedömas oavsett betygssteg. Avsnittet utgör en brygga mellan kursplan och betygskriterier och ett stöd i det lokala arbetet med att konkretisera och fastställa de kunskapskvaliteter som skall ligga till grund för bedömningen av eleven.

Betygskriterierna preciserar vilka kunskaper som krävs för att få betyget Väl godkänd respektive Mycket väl godkänd. Det högre betygssteget innefattar kraven för det lägre. För att erhålla betyget Väl godkänd skall eleven ha kunskaper enligt samtliga kriterier som gäller för betyget. För att erhålla betyget Mycket väl godkänd skall eleven förutom de kunskaper som gäller för Väl godkänd ha kunskaper enligt kriterierna för Mycket väl godkänd. Huvudregeln är att eleven skall uppfylla samtliga kriterier för att erhålla något av de bägge betygen. För dessa betygssteg gäller dock att särskilt väl utvecklad förmåga avseende något eller några kriterier kan väga upp brister avseende ett eller ett par andra kriterier.

Om det finns särskilda skäl får läraren vid betygssättningen bortse från enstaka mål som eleven skall ha uppnått eller enstaka kriterier som eleven skall ha uppfyllt. Med särskilda skäl avses funktionshinder eller andra liknande personliga förhållanden som inte är av tillfällig natur och som utgör ett direkt hinder för att eleven skall kunna nå ett visst mål eller uppfylla ett visst kriterium. Detta gäller samtliga betygssteg.

Samiska

Kursplan

Ämnets syfte och roll i utbildningen

Samiskan är idag ett officiellt språk i tre länder, Sverige, Norge och Finland, men talas även på Kolahalvön i Ryssland. I Sverige innebär detta en rättighet att få använda samiska vid kontakter med myndigheter inom de fyra nordligaste förvaltningskommunerna. Kontakter och samarbete i olika former över nationalstatsgränserna mellan samer i Sápmi ökar också. Sammantaget ställer detta krav på att det behövs fler personer som behärskar samiska och att språkkompetensen höjs. Utbildningen i samiska syftar till att utveckla en allsidig kommunikativ förmåga och sådana kunskaper i samiska språket som är en tillgång och merit vid sociala och yrkesinriktade kontakter av olika slag samt för fortsatta studier i språket.

Det finns elever som enbart talar samiska vid skolstarten. Många av eleverna är tvåspråkiga och talar både samiska och svenska. Andra är svenskspråkiga när de börjar skolan. För alla samebarn är samiskan av stor betydelse för den personliga och kulturella identiteten samt för den intellektuella och emotionella utvecklingen.

För elever med samiska som förstaspråk är utbildningens syfte att vidmakthålla och vidareutveckla elevernas förstaspråkliga kompetens. Utbildningen skall ge dem goda möjligheter att utveckla förmågan att tala, lyssna, se, läsa och skriva.

För de elever som är svenskspråkiga eller har begränsade kunskaper i samiska är syftet med utbildningen att de skall uppnå en funktionell behärskning av det samiska språket. Det yttersta syftet är att de skall uppnå förstaspråksnivå i samiska.

Utbildningen i ämnet skall främja elevernas utveckling till funktionellt tvåspråkiga individer och ge förutsättningar att kunna leva och verka både i det samiska samhället och i majoritetssamhället.

Kultur och språk är oupplösligt förenade med varandra. I språket finns även folkets och samhällets historia och dess kulturella identitet. Skönlitteratur, den muntliga berättartraditionen samt jojk, bild, film och teater bär en del av kulturarvet och förmedlar kunskaper och värderingar. Genom kunskaper om den egna samiska kulturbakgrunden kan ämnet bidra till att ge eleverna möjligheter att göra jämförelser mellan olika kulturer och därmed bättre förstå sin livssituation. Ett syfte med ämnet är att vidga den interkulturella kompetensen och att öka samhörigheten

med andra ursprungs- och minoritetsfolk.

Alla elever behöver beredskap att på egen hand bygga vidare på sina kunskaper efter avslutad skolgång. Ämnet syftar därför också till att eleven skall vidmakthålla och utveckla sin lust och förmåga att lära sig samiska.

Mål att sträva mot

Skolan skall i sin undervisning i samiska sträva efter att eleven

- utvecklar sin förmåga att använda samiska för att kommunicera i tal och skrift och kan, vill och vågar uttrycka sig i olika sammanhang,
- fördjupar sin förståelse av talad samiska i olika situationer och sammanhang samt av skilda dialekter,
- utvecklar sin förmåga att i dialog med andra uttrycka tankar och känslor som texter med olika syften väcker samt stimuleras till att reflektera och värdera,
- utvecklar sin förmåga att med behållning läsa och förstå, tolka och uppleva samiska texter av olika slag och att anpassa läsningen och arbetet med texten till dess syfte och karaktär,
- utvecklar sin förmåga att analysera, bearbeta och förbättra språket mot allt större variation och säkerhet,
- tillägnar sig kunskaper om samiska språket, dess uppbyggnad, ursprung och historia samt utvecklar sin förmåga att göra jämförelser mellan samiska och andra språk,
- tillägnar sig ett rikt ordförråd och genom eget skrivande fördjupar sin insikt i grundläggande mönster och grammatisk struktur samt utvecklar sin förmåga att tillämpa skriftspråkets normer i olika sammanhang,
- utvecklar sin förmåga att utnyttja olika möjligheter att hämta information, tillägna sig kunskap om mediernas språk och funktion samt tolka, kritiskt granska och värdera olika källor och budskap som uttrycks på samiska,
- stimuleras till eget skapande och till eget sökande efter meningsfull läsning samt till att ta aktiv del av det samiska kulturutbudet,
- lär känna delar av det samiska kulturarvet från olika områden inom Sápmi och utvecklar en förmåga att jämföra den samiska kulturen med andra kulturer,
- stärker sin självkänsla och utvecklar en flerkulturell identitet,
- utvecklar sin förmåga att reflektera över och ta ansvar för sin egen språkinläring.

Ämnets karaktär och uppbyggnad

Språkstudier med utgångspunkt i samisk litteratur, historia och kultur utgör ämnets kärna. Läsning, skrivande och samtal kring elevens egna erfarenheter och delaktighet i två eller flera kulturer är basen för det språkutvecklande arbetet i ämnet. Karaktäristiskt för ämnet är att språket används för att stärka identiteten och att det ingår i ett tvåspråkighetsperspektiv.

I Sverige indelas samiskan i tre huvudspråk: nord-, lule- och sydsamiska. Varje språk har en egen ortografi. Inom huvudspråken finns ytterligare dialekter med varierande skillnader. Nordsamiska finns över hela sameområdet, medan sydsamiska främst finns i de sydligare delarna av området och lulesamiska i centrala området inom Sápmi.

Samiska är ett minoritetsspråk och därmed är elevernas kontakter med språket utanför familj och skola begränsade. Eftersom det samiska skriftspråket har utvecklats sent saknas i stor utsträckning litteratur och nedskrivet källmaterial. För att åstadkomma delaktighet i den litterära traditionen och den muntliga kulturen måste därför andra möjligheter än läsning utnyttjas och tillskapas.

Med hänsyn till att spännvidden i språkbehärskning mellan eleverna är stor har kursplanen skilda mål för samiska som förstaspråk och samiska som andraspråk. Målen för samiska som förstaspråk förutsätter att eleverna redan vid skolstarten är aktivt samisktalande. Dessa elever ges möjlighet att vidareutveckla sina språkkunskaper utifrån den nivå som de befinner sig på. Utbildningen i samiska som andraspråk kan däremot starta på nybörjarnivå, men är också avsedd för elever som behärskar samiska i mindre omfattning än de som har det som modersmål.

Språkutveckling – språklig kompetens

Både yngre och äldre elever berättar och beskriver, diskuterar och argumenterar, även om det sker på olika språkliga nivåer och inom olika ämnesområden. Språkutveckling innebär att elevens begreppsvärld vidgas, vilket ger ökad säkerhet att använda språket uttrycksfullt och tydligt i både tal och skrift och ökad förmåga att förstå, uppleva och tillgodogöra sig litteratur.

De olika kompetenser som ingår i en allsidig och kommunikativ förmåga har sin motsvarighet i ämnets struktur. Till dessa hör förmåga att behärska språkets form dvs. vokabulär, fraseologi, uttal, stavning och grammatik. I ämnet utvecklas även kompetensen att bilda språkligt sammanhängande helheter, vilka efter hand i fråga om innehåll och form allt bättre anpassas till situation och mottagare. Förmåga att översätta och analysera texter byggs upp genom kunskaper om väsentliga delar av det

samiska språkets ordförråd, formlära och syntax. För att gå vidare i sin språkutveckling måste eleverna utifrån sina erfarenheter få möjlighet att upptäcka de kunskaper de själva har om språket och med lärarens hjälp och i samarbete med andra lära sig mer om det samiska språkets uppbyggnad och system. Utifrån sina olika erfarenheter kan de också gemensamt bygga upp kunskap om hur det samiska språket fungerar i samspel mellan människor och därigenom få perspektiv på den egna språkförmågan. När de egna språkkunskaperna inte räcker till behöver eleven kompensera detta genom att använda strategier som omformuleringar, synonymer, frågor och kroppsspråk. Kunskaper om språkets struktur och uppbyggnad och om hur det historiskt har utvecklats fördjupar förståelsen. Språkkunskaper byggs upp genom att man använder språket, förstår hur man använder det och tillägnar sig nya kunskaper om språket. En ytterligare kompetens är medvetenhet om hur språkinläring går till.

Språk och litteratur

Väsentligt för ämnet är att goda språkfärdigheter förvärvas när språket används i meningsfulla sammanhang kring ett meningsfullt innehåll. Språkförmågan utvecklas genom att aktivt arbeta med språket, dvs. att delta i samtal, berätta, redogöra inför andra, läsa och skriva för att uttrycka och tolka känslor, tankar och idéer. Genom att använda språket lär sig eleverna att behärska situationer som ställer olika språkliga krav på inlevelse, utförlighet eller formell korrekthet. Betydelsefullt inom utbildningen i samiska är att ge eleverna möjligheter att i tal och skrift uttrycka sina tankar utan alltför tidiga krav på formell korrekthet. Jämförelser mellan det samiska och svenska språket krävs för att utveckla medvetenheten om de två språkens skilda uppbyggnad och för att utveckla förmågan att urskilja strukturella drag som är unika i de båda språken.

Arbetet med språket och litteraturen skapar möjligheter för eleverna att uttrycka vad de känner och tänker. Det ger gemensamma upplevelser att tala om och reflektera över samt kunskaper om det samiska språket och kulturarvet. Genom arbete med samiska sägner, berättelser, dikter, ordspråk och jojk ges förutsättningar för en allsidig övning i språket samt för fördjupning av de kunskaper och värderingar som är förankrade i det samiska kulturarvet. Ett vidgat textbegrepp innefattar förutom skrivna och talade texter även bilder, jojk och musik.

Språk – historia – kultur

Språk, historia och kultur är nära förbundna med varandra. De samiska eleverna är delaktiga i flera kulturer. Kultur i vid bemärkelse innebär ett komplicerat nätverk av osynliga normer, regler och förhållningssätt. Det samiska språket är starkt präglad av samernas traditionella levnads-sätt och historia. Det är rikt på ord och nyanser som rör naturen samt

de traditionella näringarna duodji, jakt, fiske och renskötsel. Samiskan har även en nyansrikedom när det gäller släktskapstermer från den traditionella storfamiljens tid. I ämnet samiska ges, i samspel med andra ämnen, möjligheter att synliggöra det samiska samhällets synsätt och värderingar. Därmed ges förutsättningar att utveckla elevernas förmåga att göra jämförelser mellan den samiska kulturen och andra kulturer. Detta kan innebära jämförelser med andra ursprungsbefolkningar och minoritetsgrupper samt mellan minoritetskulturer och majoritetskulturer. Detta leder i sin tur till förståelse av olika kulturer och till interkulturell kompetens.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det femte skolåret i samiska som andraspråk

Eleven skall

- kunna förstå det väsentliga i instruktioner och beskrivningar som ges i tydligt tal och lugnt tempo inom för eleven välbekanta områden,
- kunna delta i samtal om vardagliga och välbekanta ämnen,
- kunna muntligt berätta något om sig själv och andra,
- kunna läsa och tillgodogöra sig det viktigaste innehållet i texter av olika slag,
- kunna skriva om vardagsnära förhållanden samt för att meddela något,
- kunna reflektera över hur den egna inläringen av t.ex. ord och fraser går till samt kunna söka information t.ex. i ordlista,
- kunna förstå och göra jämförelser mellan dialekter inom den egna språkvarieteteten,
- kunna berätta om olika levnadssätt inom den samiska kulturen.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det femte skolåret i samiska som förstaspråk

Eleven skall

- kunna aktivt delta i samtal samt muntligt berätta och redogöra för upplevelser och händelser så att innehållet blir begripligt,
- kunna läsa med flyt både högt och tyst samt tillgodogöra sig och reflektera över texter av olika slag,
- kunna producera texter med olika syften som redskap för lärande och kommunikation,
- kunna tillämpa de vanligaste reglerna för skriftspråket och de vanligaste reglerna för stavning,
- kunna använda ordlista samt andra typer av hjälpmedel,
- kunna reflektera över hur den egna språkinläringen går till,

- kunna förstå och göra jämförelser mellan dialekter inom den egna språkvarieteteten,
- kunna berätta om olika levnadssätt inom den samiska kulturen.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det nionde skolåret i samiska som andraspråk

Eleven skall

- förstå tal i instruktioner, berättelser och beskrivningar som rör kända förhållanden och egna intresseområden,
- kunna delta aktivt i samtal kring vardagliga ämnen och med hjälp av olika strategier bidra till att kommunikationen fungerar,
- kunna sammanhängande muntligt återberätta och beskriva något hört, läst, sett eller upplevt,
- kunna läsa och tillgodogöra sig det viktigaste innehållet i enklare skönlitterära och andra berättande och argumenterande texter samt instruktioner och beskrivningar,
- kunna skriva olika sorters texter så att innehållet framgår tydligt samt tillämpa skriftspråkets normer vid skrivande,
- kunna ta del av samt reflektera över innehåll och uttrycksmedel i jojk, musik, duodji, bild, film och teater,
- kunna göra iakttagelser om och förstå grundläggande mönster i språket samt göra jämförelser med svenska och andra språk,
- ha kunskaper om de tre samiska huvudspråken i Sverige,
- kunna använda hjälpmedel vid textläsning och skrivning och andra språkliga aktiviteter,
- kunna reflektera över och dra slutsatser om sitt sätt att lära sig samiska,
- ha kunskaper om vardagsliv, samhälle och traditioner inom olika delar av Sápmi samt ha kännedom om samiska normer och värderingar och kunna jämföra med andra kulturer.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det nionde skolåret i samiska som förstaspråk

Eleven skall

- kunna aktivt delta i samtal, diskutera, argumentera och sätta sig in i andras tankar samt kunna redovisa ett arbete muntligt så att innehållet framgår tydligt,
- kunna läsa och förstå till åldern avpassad skönlitteratur samt saklitteratur och tidningstext om allmänna ämnen och kunna återge innehållet sammanhängande och reflektera över det,
- kunna skriva olika sorters texter så att innehållet framgår tydligt samt

- tillämpa skriftspråkets normer vid skrivande,
- kunna ta del av, reflektera över och värdera innehåll och uttrycksmedel i jojk, musik, duodji, bild, film och teater,
 - kunna göra iakttagelser om och förstå grundläggande mönster i språket samt göra jämförelser med svenska och andra språk,
 - ha kunskaper om de tre samiska huvudspråken i Sverige,
 - kunna välja och använda olika typer av hjälpmedel vid textläsning, skrivning och andra språkliga aktiviteter,
 - kunna medvetet utvärdera inlärningsätt som främjar den egna språkinläringen,
 - ha kunskaper om vardagsliv, samhälle och traditioner inom olika delar av Sápmi samt ha kännedom om samiska normer och värderingar och kunna göra jämförelser med andra kulturer.

Bedömning

Bedömningens inriktning

Bedömningen i ämnet samiska gäller den allsidiga kommunikativa förmågan. I en allsidig kommunikativ förmåga ingår att behärska receptiva, interaktiva och produktiva färdigheter, på vilka olika bedömningsaspekter kan läggas.

Vad beträffar elevens receptiva färdigheter inriktas bedömningen på elevens förmåga att förstå talad och skriven samiska. Hänsyn skall tas till förmågan att förstå helhet och sammanhang samt att dra slutsatser om en framställnings syfte. I vilken utsträckning eleven vid avlyssning kan följa med i naturligt taltempo och förstå regionala skillnader av samiska är andra delar av bedömningen. När det gäller läsning läggs vikt vid elevens förmåga att förstå och tillgodogöra sig texter av olika slag och svårighetsgrad. Elevens förmåga att genom läsning av skönlitteratur och andra texter samt upplevelser via andra medier vidga sina erfarenheter ingår i bedömningen. Likaså ingår förmågan att med hjälp av olika strategier anpassa läsningen efter textens art och syfte.

Ett centralt inslag vid all språklig kommunikation är att växelvis kunna fungera som lyssnare och talare, alternativt läsare och skrivare. Bedömningen av sådana interaktiva färdigheter inriktas på elevens förmåga att inleda, bidra till att utveckla och avsluta ett samtal eller skriftväxling. Härvid bedöms förmågan att tolka olika situationer och att anpassa sitt språk till situation och mottagare, liksom förmågan att använda strategier för att lösa språkliga problem.

Bedömningen av de produktiva färdigheterna skall inriktas på hur klart och sammanhängande samt med vilken ledighet, variation och språklig säkerhet eleven kan uttrycka och förmedla ett budskap. Förmågan att nyanserat och preciserat uttrycka sina åsikter, känslor, kunskaper och idéer

med den variation som varje situation kräver ingår i bedömningen.

Andra bedömningsgrunder är medvetenhet om hur den egna språkinläringen går till, liksom förmågan att planera, genomföra och utvärdera det egna språkliga arbetet.

Elevens kunskaper om det samiska kulturarvet och samiska språkets historia samt insikter om likheter och skillnader mellan den samiska och andra kulturers villkor och förhållanden skall också vägas in i bedömningen.

Kriterier för betyget Väl godkänd i samiska som andraspråk

Eleven tillgodogör sig, sammanfattar och kommenterar innehållet i tydligt talad samiska.

Eleven talar tydligt, med sammanhang och anpassar sitt språk till olika situationer.

Eleven använder olika strategier för att kommunikationen i vardagliga samtal skall fungera.

Eleven läser och tillgodogör sig helheten i enklare texter och visar förståelse av innehållet.

Eleven skriver varierat och med sammanhang samt använder skrivandet för kommunikation.

Eleven beskriver viktiga delar av det samiska kulturarvet och jämför levnadssätt och villkor mellan den samiska kulturen och andra kulturer.

Kriterier för betyget Mycket väl godkänd i samiska som andraspråk

Eleven tillgodogör sig såväl huvuddrag som detaljer i tydligt, talat språk.

Eleven uttrycker sig muntligt med sammanhang, variation och flyt.

Eleven medverkar i olika slags vardagliga samtal och löser språkliga problem på ett effektivt sätt.

Eleven tillgodogör sig innehållet i texter av olika slag, kommenterar dem och drar slutsatser.

Eleven skriver varierat och med sammanhang samt kommunicerar skriftligt i olika situationer.

Eleven beskriver huvuddragen i utvecklingen av det samiska språket, dess släktskap och indelning.

Kriterier för betyget Väl godkänd i samiska som förstaspråk

Eleven arbetar medvetet med sitt språk för att göra det uttrycksfullt, korrekt och tydligt i både tal och skrift.

Eleven använder samiskan på ett varierat sätt i olika sammanhang samt uttrycker också mer abstrakta tankegångar.

Eleven använder ett ledigt, säkert och relativt korrekt språk i samtal, diskussioner, eget berättande och egna redovisningar.

Eleven följer i stort sett skriftspråkets normer och använder skrivandet för att ge uttryck för tankar, åsikter och känslor samt som redskap för kommunikation.

Eleven läser och förstår till åldern anpassad skönlitteratur, tidningsartiklar och saklitteratur, reflekterar utifrån det lästa och relaterar det till egna erfarenheter.

Eleven använder sig av olika källor för att bilda kunskap, tolkar, granskar och värderar dem samt sammanställer sina resultat.

Eleven ger exempel på samhälls- och kulturella förhållanden inom olika delar av Sápmi, beskriver viktiga delar av det samiska kulturarvet samt jämför levnadssätt och villkor mellan den samiska kulturen och andra kulturer.

Kriterier för betyget Mycket väl godkänd i samiska som förstaspråk

Eleven talar och skriver ledigt, säkert och korrekt i olika sammanhang.

Eleven gör jämförelser mellan samiskan, svenskan och andra språk samt belyser strukturer som är vanliga för samiska språket.

Elevens läsrepertoar innefattar texter av olika slag och svårighetsgrad och eleven reflekterar över sina läsoplevelser både muntligt och skriftligt samt visar ett personligt förhållningssätt till texterna.

Sámegeiella

Kurssaplána

Ábnasa ájggomus ja anburgge áhpadusán

Sámegeiella le uddni almulasj giella gálmán riikan, Svierigin, Vuonan ja Suoman, valla ságastuvvá aj Guoládaknjárgan Gárjjelin. Svierigin dát mierkki riektáv sámegeielav ávkkít gá ságav dahká fábmudagán nieljen nuortamus tjuottjuduskomuvnan. Aktavuoda ja aktijbargo sámij gaskan rijkarájij rastá Sámednamin aj lassáni. Dássta boahotá dárbbbo ienep ulmutjijs gudi sámegeielav máhtti ja dárbbbo alep giellamáhttudagás. Sámegeiellaáhpadusá ájggomus le ávdedit gájjkasasj kommunikasjávnnálasj ájmmudagáv ja dakkir sámegeiellamáhttudagájt ma sjaddi luohkkon ja ánsidissan gájjlágásj sosialalasj ja virgálasj aktavuodajn ja joarkke giellaoahppamin.

Le oahppe gudi ságasti dássjá sámegeielav gá skávlláj álggi. Oahppijs moattes li guovtegielaga ja ságasti goappátjagá sámegeielav ja dárogielav. lehtjáda li dárogielaga gá skávlláj álggi. Gájkka sámemánájda sámegeiella le ájnas persávnálasj ja kultuvralasj identitehta hárráj ja vil dájdo ja dábdosj ávddánime hárráj.

Oahppijda, gejn sámegeiella le vuostasjgiellan, áhpadusá ájggomus le bisodit ja ávdedit oahppij vuostasjgiellagelbugisvuodav. Áhpadus galggá sidjij vaddet buorre máhttelisvuodajt ávdedit ájmmudagáv ságastit, gulldalit, vuojnnet, láhkát ja tjállet.

Oahppijda, gudi li dárogielaga jali gejn le binnep sámegeiellamáhttudahka, áhpadusá ájggomus le sij galggi sámegeielan jávsádit dájmalasj máhttu. Alemus ájggomussan galggi jávsádit vuostasjgiellamárráj sámegeiella hárráj.

Ábnasin áhpadus galggá ávdedit oahppij ávddánimev dájmalattjat guovtegielak aktugattjan ja sidjij vuodov dahkat viesutjit ja dájmatjit goappátjagá sámesebrudagán ja ieneplogosebrudagán.

Kultuvrra ja giella li nannusit aktij tjanádum. Giellan le aj álmuga ja sebrudagá histárijjá ja daj kultuvralasj identitáhtta. Tjápárijjálavjuohta, njálmálasj giehttomárbbedáhpe, juojggam, gávva, filmma ja teahter guoddi oasev kultuvrraárbes ja gaskosti diedojt ja árvustallamijt. Diedoj baktu ietjasa sáme kultuvrraduoge birra ábnas máhtta vaddet oahppijda máhttelisvuodajt buohtastáhttet moattelágásj kultuvrajt ja dajna buorebut ietjasa viessomvidjurav dádjadit. Ábnasa ájggomusájs akta le vijdedasstet kultuvrajgasskasasj gelbugisvuodav ja lasedit aktisasjvuodav ietjá iemeja unneplágoálmugij.

Gájkka oahppe dárbaži gárggogisvuodav ietja lasedit máhttudagájdísá dan maŋnel gá li skávlås hájttám. Dan diehti ábnasa ájggomus aj le oahppe galggá bisodit ja ávdedit ietjas hálov ja ájmmudagáv sáme-gielav oahppat.

Ulme rahtjamussan

Skávlå galggá sáme-giellaáhpadasán rahtjat vaj oahppe

- ávdet ájmmudagáv sáme-gielav ávkkít njálmálatjtat ja tjá-lálatjtat vaj máhttá, sihtá ja duosstá ságav dahkat moattelágásj bále,
- tjięęnot dádjadimev hállamsáme-gielas moattelágásj bále ja vidjurijn ja sierra dialevtajs,
- ávdet ájmmudagáv dialogan iehtjádij aktan buktet ájádusájt ja dábdojt ma báhti tevstajs duot dát ájggomusás, ja ávttjiduvvá ussjolit ja árvustallat,
- ávdet ájmmudagáv ávkálatjtat láhkát ja dádjadit, tjielggit ja vásedít moattelágásj sáme tevstajt, ja hiebadit tevstaj láhkámav ja bargadimev dan ájggomusá ja dábdomerka milta,
- ávdet ájmmudagáv guoradallat, bargadit ja buoredit ietjas gielav sturoráp variasjávna ja nanosvuoda guovlluj,
- ámas máhttudagájt sáme-giela birra, dan struktuvra, máto ja histárjá birra, ja ávdet ájmmudagáv buhtastahttet sáme-gielav ietjá gielaj,
- oadtju valjes báhkovuorkáv ja ietjas tjállema baktu tjięęnot dájdadimev vuodomsstara ja grammatijkalasj struktuvra birra, ja ávdet ájmmudagáv anodit tjállemgiela nármajt moattelágásj bále,
- ávdet ájmmudagáv ávkkít moattelágásj máhttelisvuodajt diedojt viedtjat, ámastit máhttudagáv mediaj gielaj ja dájmaj birra, ja tjielggit, ájttsisít gáhttjat ja árvustallat moattelágásj ádjagijt ja ságajt ma buvteduvvi sáme-giellaj,
- ávttjiduvvá iesj dahkat ja iesj áhtsát ávkálasj láhkámusáv, ja dájmalattjat oasev válldet sáme kultuvrrafállagijs,
- oahpásmuvvá Sámeednama sierra guovloj kultuvrraárbij ásiida ja ávdet ájmmudagáv buhtastahttet sáme kultuvrav ietjá kultuvraj,
- nannit ietjas iesjdábdov ja ávdet moattekultuvralasj identitehtav,
- ávdet ájmmudagáv ussjolit ja vásstedit ietjas giellaoahppama ávdás.

Ábnasa dábdomerka ja struktuvrra

Giellaoahppam, manna le sáme girjálásjuohta, histárjja ja kultuvrra vuodon, le ábnasa sisņusj. Láhkám, tjállem ja ságastallam oahppe ietjas dábdijđusáj birra ja oassálasstem guovte jali moatte kultuvrraj le vuodo ábnasa giellaávdeditđje bargon. Ábnasa dábdomárkka le giella ávkkiduvvá identitehtav nannidittjat ja le oasse guovtegielakperspektivas.

Svierigin sámegiella gálmá oajvvegiellaj juogeduvvá: nuortta-, julev-, ja oarjjelsámegiellaj. Fert avtan gielan le ietjas tjällemvuohke. Oajvvegielajn li vil muhtem dialäktaärádušá. Nuorttasámegiela ságasti álles Sámeednamin, oarjjelsámegiela gis ságasti ienemusát oarjep guovlojn ja julevsámegiela Sámeednama guovdásjuovlojn.

Sámegiella le unneplágogiella ja dan diehti oahppij oahpásmuvvam giellaj fuolkij ja skávlá álggolin le gárttje. Gá sámegiella le mannet ávddánam, de girjálásjuohta ja tjálálasj ádjaga e gávnnu nuoges márráj. Áttjutit oasálasjuodav girjálásj árbedábess ja njálmálasj kultuvras, de háhttu ietjá máhttelisjuodav gá láhkámav ávkkít ja ássat.

Oahppij giellamáhto álla sámme stuore ja dan gáktuj sámegiela kursaplánan li sierra ulme vuostasgiellan ja nubbegiellan. Jus oahppe vuostasgiela vuodoulmijda galggi jávsádit, de sij juo skávláálgon li dájmalattjat sámegiela. Dájda oahppijda vatteduvvi máhttelisjuoda ietjasa giellamáhttudagáv ávdedit dat mieres gánná li. Sámegiellaáhpádušav nubbegiellan gis máhtta álgádit ádáálggemieres, valla dakkir áhpáduš le aj oahppijda gejn ij le sámme sámegiellamáhttudahka gá siján gejn sámegiella le iednegiellan.

Giellaávddánibme – giellásj gelbugisjuohta

Goappátjagá nuorap ja vuorasap oahppe giehttu ja gávádi, ságastalli ja argumenteriji, vájku dahki dav sierra giellásj mieren ja moattelágásj ássjesuorgijn. Giellaávddánibme mierkki oahppij ihtanisvárált vijddán, mij vaddá stuoráp vissesjuodav giela ávkkít dievvasit ja tjielggasit goappátjagá njálmálatjtat ja tjálálatjtat, ja buorep ájmmudagáv dádjadit, vásedit ja ávkken váldet girjálásjuodav.

Sierra gelbugisjuoda ma li oase gájkkasasj kommunikatijvalasj ájmmudagás oahppu ábnasa struktuvrav. Dájda gullu ájmmudahka giela hámev máhttet, dat javllá báhkovuorkáv, moallánagájt, jiednadimev, stávimav ja grammatikav. Ábnasin ávddán aj gelbugisjuohta dahkat gielaatjtat aktijgullujiddje állesjuodajt, ma dade milta sisano ja háme hárráj buorebut hiebaduvvi vidjurijda ja duosstojsa. Ájmmudahka tevtajt járggálit ja guoradallat allán diedojs ájnas ási birra sámegiela báhkovuorkás, morfologidjas ja syntávsas. Joarkátjt giellaávddánimev de oahppe ietjasa dábdijdušá vuodon háhttu oadtjot máhttelisjuodav ietjasa máhttudagájt giela birra ielvet, ja áhpádidde viehkijn ja aktijbargon iehtjádij ienebu oahppat sámegiela struktuvra ja vuogádagá birra. Ietjasa moattelágásj dábdijdušás de máhtti aj aktisattjat bajedit máhttudagáv gá sámegiella doajmmá ulmuttij gaskan ja dan baktu oadtjot perspektijjav ietjasa giellaájmmudagáj birra. Gá ietjas giellamáhttudahka ij le nuoges de oahppe dan sadjáj dárba ávkkít strategidjaj degu ietjálágásj hábmádimijt, synonymajt, gatjálvisájt ja rumájgiela. Máhttudahka giela struktuvra birra ja gá dat le histárjálattjat ávddánam dádjadimev

tjiegnot. Giellamáhttudagá stuorru gá gielav ávkki, dádjat gáktu dav ávkki ja ámas ádá máhttudagájt giela birra. Akta gelbugisvuohta vil le diedulasjvuohta gák giellaoahppam doajmmá.

Giella ja girjálásvuohta

Ábnnasij ájnas le gá buorre giellatjähppudagáv oadtju dassta gá giella aneduvvá ávkálasj vidjurin ávkálasj sisano birra. Giellaájmudahka ávddán gá gielajn duodajn barggá, dat javllá dalloj gá ságastallá, giehttu, tjielggi ihtjádij ávdán, láhká ja tjállá buvtátjit ja tjielggitjit dábdojt, ájádusájt ja ideajt. Oahppe giela ávkkidime baktu oahppi bierggit vidjurijn majn li moattelágásj gielalasj rávkálvisá degu máhtto buktet ássjájt tjágnat, állesláhkáj ja formálatlattjat duolla tjielggit. Ájnas sáme giellaáhpadasán le vaddet oahppiida máhttelisvuodajt njálmálatlattjat ja tjálálatlattjat buktet ietjasa ájádusájt vani rávkak ilá árrat formálasj duollavuodav. Buohtastahttem sáme- ja dárogiela gaskan rávkaduvvá vaj ávdet diedulasjvuodav guovte giela sierra struktuvraj birra ja vaj ávdet ájmmudagáv tjuolldet struktuvralasj dábdomerkaht ma li iesjtjerdalatatta fert avtan gielan.

Barggo gielajn ja girjálásvuodajn vaddá oahppiida máhttelisvuodajt ávddájbuhtet majt dábdidi ja ájádalli. Vaddá aktisasj vásádusájt maj birra máhtti ságastit ja ussjolit ja máhttudagájt sáme giela ja kultuvrráarbe birra. Barggo sáme bávaj, giehtoj, divtaj, báhkovádjasij ja juojggamij vaddá vuodov gájkkasasj giellahárjiddallamij ja tjiegnot diedoht ja árovt ma li tjanádum sáme kultuvrráarbáj. Vijdedum tákstaihtanissan li ietján gá tjálálasj ja njálmálasj tevsta aj gává, juojggam ja musihkka.

Giella – histárjå – kultuvrra

Giella, histárjå ja kultuvrra li lahka aktij tjanádum. Sáme oahppe li oasálatatta moattet kultuvras. Kultuvrra vijddábut mierkki gássjelis vármádagáv vuojnodis nármajs, njuolgadusájs ja vuojnojs. Sáme giella le garrasit bájnnum sámij árbbedábálasj viessomvuogijs ja histárjås. Le dievva bágojs ma guoski luonnduj ja árbbedábálasj äládusájda degu duodjáj, miehtse- ja guollebivdduj ja állosujttuj. Sáme gielan le aj boandudahka berajtermajs stuor goahtefuolkij rájes. Aktijbargon ietjá ábnnasij sáme giellaábnas vaddá máhttelisvuodajt sáme sebrudagá vuojnojt ja árovt vuojnnusij buktet. Dan baktu vuodo vatteduvvi ávdedittjat oahppij ájmmudagájt buohtastahttet sáme kultuvrav ietjá kultuvraj. Máhtta mierkkit buohtastahttemijt ietjá iemeálmugij ja unneplágojuohkusij, ja unneplágokultuvraj ja ienepplágokultuvraj. Dassta boahá dádjadibme moattelágásj kultuvraj birra ja kultuvrajgasskasasj gelbugisvuohta.

Ulme majda oahppe galggi jávsádit vidát skávllájage gietjen sámegiella nubbegiellan

Oahppe galggá

- máhttet dádjadit ájnnaabmusav bagádusájs ja gávádusájs ma njálmálatjtat tjielggasit ja suojmma vatteduvvi oahppij oahpes ássjesuorgen,
- máhttet oassálasstet ságastimijda árgga- ja oahpes ábnnasij birra,
- máhttet njálmálatjtat juojddá giehttot ietjas ja iehtjádij birra,
- máhttet láhkát ja ávkken válldet ájnnaamos sisanov moattelágasj tevstajs,
- máhttet tjället árggavidjurij birra ja tjället juojddá diededime diehti,
- máhttet ussjolit gák ietjas oahppam doajmmá buojkulvissan bágoj ja moallánagáj hárráj ja máhttet áhtsát diedojt buojkulvissan báhkolistas,
- máhttet dádjadit ja buohtastahttet ietjas varietehta dialevtajt,
- máhttet giehttot sámekultuvra sierra viessomvuogij birra.

Ulme majda oahppe galggi jávsádit vidát skávllájage gietjen sámegiella vuostasgiellan

Oahppe galggá

- máhttet dájmalattjat oassálasstet ságastibmáj ja njálmálatjtat giehttot ja tjielggit vásádusájt ja subttasájt dan márráj vaj sisadno sjaddá dádjadahte,
- máhttet mahkkulik láhkát goappátjagá tjavgga ja sjávot ja ávkken válldet ja ussjolit moattelágásj tevstaj birra,
- máhttet buvtadit tevstajt moattelágásj ájggomusáj oahppam- ja komunikasjávnnánávnon,
- máhttet praktijkalattjat anodit tjállemgiela ja stávima vuodonjuolgasájt,
- máhttet báhkolistav ja ietjálágásj viehkenävojt ávkkít,
- máhttet ussjolit gák ietjas giellaoahppam doajmmá,
- máhttet dádjadit ja buohtastahttet ietjas varietehta dialevtajt,
- máhttet giehttot sámekultuvra sierra viessomvuogij birra.

Ulme majda oahppe galggi jávsádit avtsát skávllájage gietjen sámegiella nubbegiellan

Oahppe galggá

- máhttet dádjadit hálav bagádusájn, giehttojn ja gávádusájn oahpes vidjurij ja oahppe ietjas berustimsuorgij birra,
- máhttet dájmalattjat oassálasstet ságastibmáj árggaábnnasij birra ja

moattelágásj strategidja viehkken barggat vaj kommunikasjávnná doajmmá,

- máhttet boarkkik njálmálatjtat giehttot ja gávádit juojddá mav le gul- lam, láhkám, vuojnnám jali vásedam,
- máhttet láhkát ja ávkken válldet ájnnašamos sisanov giehep tjáppa- girjálásj tevstajs, ja ietjá giehtto ja arguenterijiddje tevstajs, bagá- dusájs ja gávádusájs,
- máhttet tjállet moattelágásj tevstajt vaj sisadno tjielggasit buojkká- duvvá ja tjáledijn praktijkalattjat anodit tjállemgiela nármajt,
- máhttet oasev válldet ja ussjolit juojggama, musihka, duoje, gáváj, filmaj ja teáhtera sisanojt ja ávddájbuktemnävojt,
- máhttet ájttsat ja dádjadit giela vuodomsstarav ja buohtastahttet dárogielav ja ietjá gielajt,
- diehtet Svieriga gálmá sáme oajvvegiela birra,
- máhttet ávkkít viehkkenävojt tákstaláhkámin ja tjállemin ja ietjá gie- lalásj dájmajn,
- máhttet ussjolit ja manijbáhtusijt buktet ietjas sámegeiellaohppam- vuoge birra,
- diehtet árggaviessoma, sebrudagá ja árbbedábij birra Sámeednama sierra guovlojn ja diehtet sáme nármajt ja árvoj birra ja máhttet buoht- astahttet ietjá kultuvraj.

Ulme majda oahppe galggi jávsádit avtsát skávlájage gietjen sámegeiella vuostasjiellan

Oahppe galggá

- máhttet dájmalattjat ságastibmáj oassálasstet, ságastallat, argumen- terit ja iehtjádij ájádusáidja tjágnat ja tjielggit bargov dan láhkáj vaj sisadno tjielggasit buojkkáduvvá,
- máhttet láhkát ja dádjadit oahppe álldarij hiebalgis tjáppagirjálásjvuodav ja ássjegirjálásjvuodav ja avijssatevstajt gájkkasaj suorgij birra ja máhttet sisanov boarkkik giehttot ja dan birra ussjolit,
- máhttet tjállet moattelágásj tevstajt dan láhkáj vaj sisadno tjielggasit buojkkáduvvá ja tjáledijn praktijkalattjat anodit tjállemgiela nármajt,
- máhttet oasev válldet ja ussjolit ja árvustallat juojggama, musihka, duoje, gáváj, filmaj ja teáhtera sisanojt ja ávddájbuktemnävojt,
- máhttet ájttsat ja dádjadit giela vuodomsstarav ja buohtastahttet dárogielav ja ietjá gielajt,
- diehtet Svieriga gálmá sáme oajvvegiela birra,
- máhttet válljit ja ávkkít moattelágásj viehkkenävojt tákstaláhkámin ja tjállemin ja ietjá gielalásj dájmajn,
- máhttet diedulattjat árvustallat oahppamvuogijt ma ávdedi ietjas giel- laoahppamav,

- diehtet árggaviessoma, sebrudagá ja árbbedábij birra Sámeednama sierra guovlojn ja diehtet sáme nárma ja árvojt birra ja máhttet buoh-tastahttet ietjá kultuvraj.

Árvvalibme

Biejadum ájggomusáj árvvalibme

Árvvalibme sámegeiellaábnasin guosská gájklogásj kommunikatiijvalasj ájmmudahkaj. Oassen gájkkasasj kommunikatiijvalasj ájmmudagás le reseptiijvalasj, interaktiijvalasj ja produktiijvalasj tjähppudagá, majda moattelágásj árvvalimvuojojt biedjá.

Oahppe reseptiijvalasj tjähppudagáj hárráj árvvalibme biejaduvvá oahppe ájmmudahkaj dádjadit hállam- ja tjállesámegeielav. Galggá vieledit ájmmudagáv dádjadit állesvuodav ja vidjurav ja buktet manijbáhtusijt ávddájbuktema ájggoma birra. Man márráj oahppe gulldalattijn máhtta ieme ságastimháhppudagáv tjuovvot ja dádjadit sámegeiela dajvak ärádušájt li ietjá oase árvvalimes. Láhkáma hárráj ájnasvuodav biedjá oahppe ájmmudahkaj dádjadit ja ávkken válldet moattelágásj tevstajt ma li moatteláhkáj gássjela. Oasse árvvalimes le oahppe ájmmudahka tjáppagirjálásjuoda ja ietjá tevstaj láhkáma baktu ja vásádušáj ietjá mediaj baktu ietjas dábdijdušájt vijdedit. Dasi aj gullu ájmmudahka moattelágásj strategidja viehken láhkámav hiebadit tevsta tjerda ja ájggomusá milta.

Guovddelis oasse gájkat gielalasj kommunikasjávnaš le doajm-mat vuorrolakkoj gulldaliddjen ja ságastiddjen, jali láhkken ja tjállen. Árvvalibme dakkir interaktiijvalasj tjähppudagájs biejaduvvá oahppe ájmmudahkaj álget, ávddánahttet ja hiejttet ságastimev jali tjállema lá-nudimev. Dájna árvvaluvvá ájmmudahka moattelágásj vidjuriijt tjielggit ja ietjas gielav hiebadit vidjuriijda ja duosstoijda, ja ájmmudahka strate-gidjajt ávkkit gielalasj gássjelisvuodajt tjoavdátjit.

Árvvalibme produktiijvalasj tjähppudagájs galggá biejaduvvat dasi man tjielggasit ja boarkkik ja makkir luossjvisvuodajn, variasjávnaš ja gielalasj vissesvuodajn oahppe máhtta ságav ávddájbuktet. Ájmmudahka boandásláhkáj ja tjielggasit ávddájbuktet ietjas vuojnojt, dábdojt, máhttu-dagájt ja ideajt dajna variasjávnaš, massta le dárbbu fert avtan vidjurin, le árvvalimes oasse.

Ietjá árvvalimvuodo li diedulasjuohta gák ietjas giellaoahppam doajmmá, ja ájmmudahka plánit, tjadádit ja árvustallat ietjas gielalasj bargov.

Oahppe máhttudahka sáme kultuvrraárbe ja sámegeiela histárjá birra, ja dádjadibme sjimojs ja ärádušájs sáme ja ietjá kultuvraj vidjuriijt gaskan aj galggi árvustaláduvvat.

Dábddomerka duodastussaj Buoragit dahkki sámegiella nubbegiellan

Oahppe ávkken válldá, tjoahkkájgässá ja vaddá vuojnojt sisano birra tjielgas hállamgielan.

Oahppe tjielggasit ja boarkkik ságas, ja ietjas gielav hiebat moattelágásj vidjurij milta.

Oahppe moattelágásj strategidjajt ávkki vaj kommunikásjávnná árggaságastimijn doajmmá.

Oahppe láhká ja ávkken válldá állesvuodav giehep tevstajs ja vuoset sisano dádjadimev.

Oahppe moatteláhkáj ja boarkkik tjállá, ja tjállemav ávkki kommunikásjávnná diehti.

Oahppe gávát ájnas ásiht sámé kultuvrraárbes ja buohtastahtá viessomvuogijt ja vidjurijt sámé kultuvra ja ietjá kultuvraj gaskan.

Dábddomerka duodastussaj Oalle buoragit dahkki sámegiella nubbegiellan

Oahppe ávkken válldá goappátjagá oajvveásiht ja biehkijt tjielgas hállamgielan.

Oahppe njálmálettat ságav boarkkik, moatteláhkáj ja mahkkulik dahká.

Oahppe oassálasstá moattelágásj árggaságastimijda ja tjoavddá gielalasj gássjelisvuodajt buorre láhkáj.

Oahppe ámas moattelágásj tevstaj sisanov, vuojnojt vaddá ja manijbáhtusijt buktá.

Oahppe tjállá moatteláhkáj ja boarkkik, ja tjálálettat kommuniseri moattelágásj vidjurijn.

Oahppe gávát oajvveásiht sámegiela ávddánimes, dan máttov ja juogadimev.

Dábddomerka duodastussaj Buoragit dahkki sámegiella vuostasjgiella

Oahppe diedulattjat barggá gielajnis dav dievvasin, duollan ja tjielggasin dagátjit goappátjagá njálmálettat ja tjálálettat.

Oahppe moatteláhkáj sámegiela ávkki moattelágásj vidjurijn ja buktá aj abstrávtalasj ájádallamijt.

Oahppe luossjvadit, vissásit ja viehka duolla gielav ávkki sáhkadattijn, ságastallamijn, ietjas giehttomijn ja ietjas láhkodagojn.

Oahppe viehka buoragit tjállemgiela nármaijt tjuovvu ja ávkki tjállemav ávdđájbuvtátijt ájádusájt, vuojnojt ja dábdojt, ja kommunikásjávnnánáv- von.

Oahppe láhká ja dádjat oahppe álldarij hiebalgis tjáppagirjálásjuodav, avijssaartihkkalijt ja ássjegirjálásjuodav, ussjol láhkámus vuodon ja ietjas dábđidusáj buohtastahtá.

Oahppe moattelágásj ádjagijt ávkki diedoijt áttjutjit, tjielggi, gáhttjá ja árvustallá dajt ja tjoahkkájbieđjá báhtusijt.

Oahppe buojkulvisájt vaddá sebrudak- ja kultuvralasj vidjurijs Sámeednama sierra guovlojn, gávát ájnas ásijt sáme kultuvrraárbes ja buohtastahtá viessomvuogijt ja vidjurijt sáme kultuvra ja ietjá kultuvraj gaskan.

Dábddomerka duodastussaj Oalle buoragit dáhkki sámegiella vuostasgiella

Oahppe ságas ja tjállá luossjvadit, vissásit ja duolla moattelágasj vidju- riijn.

Oahppe buohtastahtá sámegielav, dárogielav ja ietjá gielajt ja tjielggi struktuvrajt ma li dábálattja sámegielan.

Oahppe láhkámusrepertoáran li moattelágásj tevsta ma li duon dán lám- káj gássjela ja oahppe ussjol ietjas láhkámvásádusáj birra goappátjagá njálmálattjat ja tjálálattjat ja vuoset persávnálasj vuojnojt tevstaj birra.

Sámigiella

Gurseplána

Ávdnasa ulbmil ja sadji oahpahusas

Sámigiella lea otna virggalaBrödtextšgiella golmma riikkas, Ruotas, Norggas ja Suomas, muhto ságastuvvo maid Guoladatnjárggas, Ruoššas. Ruotas dat mearkaša njuolggus geavahit giela go váldá oktavuoda eis-seválddiiguin dan njealji davimus hálddahussuohkaniin. Oktavuodat ja ovttasbargu iešguđetlágán hámis sápmelaččaid gaskkas lassánit riikkaid rajiid badjel. Dat gáibida ahte eanet olbmot hálldašit sámigiela ja ahte giellagelbbolašvuohta maid loktana. Sámigieloahpahusa ulbmil lea ovdidit juohkebealášaš kommunikatiivvalaš máhtu ja dakkár dieđu sámigielas mii lea ávkkálaš merihttán sosiála ja ámmát oktavuoddain ja maid go giellalohkama joatká.

Leat oahppit geat beare hálldašit sámigiela go skuvlii álget. Mánngas leat guovttigiellagat ja ságastit sihke sámigiela ja ruotagiela. Muhtimat leat fas ruotagiellagat go skuvlii álget. Gait sámimánáide lea sámigiella dehálaš dan persovnnalaš ja kultuvrralaš identitehtii ja maid dai vitmatvuhtii ja dovduide čuoheci ovdaneapmái.

Oahppit geain lea sámigiella vuosttašgiellan lea oahpahusa ulbmil doalahit ja ovddidit ohppiid vuosttaš giela gelbbolašvuođa. Oahppu galgá addit sidjiide buriid vejolašvuođaid ovddidit hupman, guldalan, čalbman, lohkan ja čállin máhtu.

Oahppit geat leat ruotagiellagat dehe geain ii leat nu buorre máhttu sámigielas lea ulbmil oahpuin ollet doaibmi sámigielageavaheapmái. Bajimus ulbmil lea ahte sii galget ollet vuosttašgielagiid dássái.

Ávnasoahpahusas galgá ovddidit oahppi ovdáneami doaibmi guovttegielagin ja addit eavttuid eallit ja doaibmat sámii servodagas ja eanetlogu servodagas.

Kultuvra ja giella leaba čuolddithaga ovttahttojuvvon goabbát guoibmáseaskka. Gielas lea nai álbmoga ja servodaga historjá ja dan kultuvrralaš identitehta. Čáppa girjjálašvuohta, njálmmálaš máinnastanárbevierru ja luodit, govat, ealligovat ja teáhter guddet oasi kulturárbbis ja gaskkustit dieđuid ja árvvoštallamiid. Diehtu iežas kultuvrduogáza birra veahkkeha ávnas addit ohppiide vejolašvuođa buohtastahttit iešguđetlágán kultuvrraid ja dáigo bakto buorebut ipmirdit eallindilálašvuođastis. Okta ulbmil ávnasiin lea viiddidit mánngaid kultuvrralaš gelbbolašvuođa ja lasihit oktiigullelašvuođa iežá eamiálbmogiiguin ja unnitloguálbmogiiguin.

Visot oahppit dárbbahit gearggusvuoda vai ieža sáhttet viiddidet máhtuset skuvlavázzima mañil. Ávdnasa ulbmil lea maiddai bisuhit ja ovd-didit oahppi hálu ja návccaid oahppat sámigiela.

Ulbmilat gosa galgá rahčat

Skuvla galgá sámigielatoahpahusastis rahčat vai oahppi

- ovddida návccaidis geavahit sámigiela gulahallamii njálmálččat ja čálalaččat ja máhtta, dáhttu ja duostá, báhkkodit iešguđetlágan oktavuodas,
- čiekŋuda ipmárdusas hállojuvvon gielas iešguđetlágán dilis ja oktavuodas maiddai suopman earuhusaid gaskkas,
- ovddida máhtus vuorroságastallama bakto, báhkkodit jurdagiid ja dovdduid mat teavssat buktet ovdan maiddai movttidahttojuvvo suokkardit ja árvoštallat,
- ovddida máhtus áimmuin lohkat ja ipmirdit, dulkot ja vásihit iešguđetlágán sámigielteavsstaid ja heivehit lohka ja bargat teavsttain dan ulbmilii ja iešvuohká masa teaksta lea jurddašuvvon,
- ovddidá máhtus guorahallat, heivehit ja buoridit giela stuorit girjjatvuhtii ja virttisvuhtii,
- háhká alccesii dieđu sámigiela bajásráhkadusa birra, vuodu ja historjjá maiddai ovddida máhtus buohtastahttit sámigiela eará gielai-guin,
- háhká alccesii sátnerádjosa čállima bakto čiekŋuda oahpus vuodđoinstariid ja giellaoahpá ráhkadusaid mielde maiddai ovddida máhtus geavahit čállingiela norpmaid iešguđetlágán oktavuodas,
- ovddida máhtus ávkkestallat iešguđetlágan vejolašvuodaid viežžat dieđuid, háhkat dieđuid mediaid gielaid ja doaibmaid birra maiddai dulkot, kritihkalaččat iskat ja árvoštallat iešguđetlágan gáldduid ja sáttasániid mat báhkkujuvvojit sámigillii,
- movttidahttijuvvo hutkálaš ja ohccin lohka ja hárrái maiddai áktiivvalaččat oassálastit sámi kultuvrafálaldagain,
- oahpástuvvá sámi kulturábái iešguđet guovllus Sámeatnamis ja ovddida máhtu buohtastahttit sámi kultuvra eará kultuvrraiguin,
- nanne iešdovddus ja ovddida mánggakutuvralaš identitehta,
- ovddida máhtus suokkardit ja váldit ovddasvástádusa giellaoahppa-misttis.

Ávdnasa dovdomearka ja ráhkadus

Giellaoahppu mii vuolga sámigirjjálašvuodas, historjjás ja kultuvrras lea ávdnasa siskkoš. Lohkan, čállin ja ságastallan oahppi vásáhusaid birra ja oasálašvuoha govvti dehe mángga kultuvrras lea vuodđun dan giel-

laovddidan bargu ávdnasis. Ávdnasa dovdomearka lea ahte giella adno vai nanne identitehta ja dat gullo guovttegielalášvuoda oidnui.

Ruotas leat golbma váldosuopmana: davvi-, julev- ja lullisámigiella. Juohke suopmanis lea iežas čállinvuohki. Váldosuopmaniid siste leat vel smávit suopmanat main lea girjás earuhusat. Davvisámigiella hálljuvvo miehta sámiid orrunguovllu, lullisámigiella lulimus guovlluin ja julevsámigiella guovddáš guovlluin Sámiatnamis.

Sámigiella lea unnitlogugiella ja danin ohppiid oktavuoha ráddjejuvvon olggobeal bearraša ja skuvlla. Go sámigiella lea maŋnit ovddiduvvon čállingiellan de váilo girjjálášvuoha ja čállojuvvon gálddut. Vai beassá oassálastit dan girjjálášvuoda árbevieru ja njálmálaš kultuvrra fertejuvvojit eará vejolašvuodat adnojuvvot ja hábmejuvvot go lohkan.

Dan geažil go giellamáhttu lea nu sierralágán ohppiid gaskkas lea gurseplánas sierrilágán ulbmilat sámigielas, vuosttaš gielagiidda ja nup-pigielagiidda.

Ulbmilat sámigiella vuosttaš giellan lea eaktun ahte oahppit juo go skuvlii álget leat sámigielagat. Dat oahppit ožžot vejolašvuoda ovddidit giellamáhtuset dan dásis gos sii leat. Oahpahuš sámigiella nubbin giellan álggahuvvo easkkáálgiiddásis muhto maid lea oaivvilduvvon ohppiide geat juo veahá leat oahppagohtán sámigiela muhto máhttet unnibut go dat geain lea sámigiella eatnigiellan.

Giellaovdaneapmi – giellagelbbolašvuoha

Sihke nuorat ja boarásat oahppit mitalit ja govvidit, digástallet ja ákkastallet, vaikko dáhpahuvvo iešguđet gielaláš dásis ja iešguđetlágán ávnassuorggis. Giellaovdaneapmi mearkkaša ahte ohppiid ipmárdus viidu, mii addá stuorit sihkarvuoda geavahit giela ellosit ja čielgasit sihke njálmálaččat ja čálalaččat ja lasiha máhtu ipmirdit, vásihit ja ávkkástallat girjjálášvuoda.

Iešguđetlágán gelbbolašvuoha mii gullo buotbeallasaš kommunikatiivvalaš čehppodahkii lea vástta ávdnasa ráhkadussii. Daidda gullo máhttu máhttit giellahámádaga, nugo sátnerádjosa, cealkaoahpa, jietnadaga, stávema ja giellaoahpa. Ávdnasa baktto ovdána maid gelbbolašvuoha njuovžilis giellaollislašvuhtii, mii dađistaga sisdoalalaččat ja hámi baktto heivehuvvo dilálašvuhtii ja guldaleaddjái. Máhttu jorgalit ja guorahallat teavsttaid vuodđuduvva go lea diehtu dehálaš osiin dego sámigielsátnerádjosa, hápmeoahpa ja cealkkaoahpa birra. Go viidáseapput mannet giellaovdaneamistis fertejit oahppit iežaset vásahusain oažžut vejolašvuoda áicát máhtuset giela hárrái oahpaheadji vehkiin ja ovttasbarggu baktto iežáiguin oahppat eanebu sámigiel ráhkadusa ja systema birra. Iešguđetlágán vásahusaid baktto sáhttit oktasáččat ráhkadit dieđu got sámigiella doaibmá olbmuid gaskkas ja dan baktto oažžut oainnu giellamáhtus birra. Go oahppi iežas giellamáhttu ii leat doarvá de oahppi

dárbbáša buhttet dan, dan ládje ahte geavahit strátegiijaid dego dajaldagaid iežáhuhttit, synoniimmaid, jearaldagaid ja gorutgiela bakto. Diehtu giellahámi ja ráhkádusa birra ja got giella lea ovdánan historjjálaččat čiekŋuda ipmárdusa. Giellamáhttu ovdána go geavaha giela, ipmirda got geavaha giela ja ožžo eanet dieđuid giela birra. Gelbbolašvuotta lea lassin diđolašvuhtii man vuogi mielde giela oahppá.

Giella ja girjjalašvuotta

Mearkkašahtti ávdnasiid lea go giella adno ávkkalaš oktavuodain ja sisdoaluin de háhká buori giellamáhtu. Gielladáidu ovddiduvvo go áktiivvalaččat bargá gielain nugo oassálastit ságastallamis, mitalit, ovdanbuktit earáide, lohkat ja čállit cealkit ja dulcot dovdduid, jurdagiid ja hutkosiid. Giellageavaheami bakto oahppit ohppet hálddašit dilálašvuodaid mat gáibidit iešguđetlágán ipmárdusa, vuđolaš dehe formálalaš riektavuoda. Sámigieloahpahusas lea dehálaš addit ohppiide vejolašvuodaid njálmmálaččat ja čálalaččat báhkodit iežaset jurdagiid beroškeahtta gáibádusaide dan formalalaš riektavuhtii. Buohtastahttimat gaskkal sámi- ja ruoŋagiela leat dárbbášlaččat vai diđolašvuotta ovdána dan guovttegiela earálágán ráhkadusaid birra ja ovddidit dáiddu daid stuktuvralaš earuhusaid birra mat leat earonamažat dáin guovtti gielain.

Bargu gielain ja girjjalašvuodain álggaha vejolašvuodaid ohppiide báhkodit maid sii dovdet ja jurddašit. Addá oktasaš vásáhusaid man birra ságastit ja suokkardit maidai dieđuid sámigiela ja kulturárbbi birra. Go bargá sámi cuvccaiguin, mitalusaiguin, divttaiguin, sátnevádjasiiguinja luđiiguin de addojuvvojit eavttut máŋggabealášaš hárjehallamat gielas ja čiekŋuda daid dieđuid ja árvoštallamiid mat gávdnojit sámi kulturárbbi. Viiddijuvvon teakstadoabá siskkilda earret čállon ja njálmmálaš teavstaid maid govaid, luđiid ja musihka.

Giella – historjjá – kultuvra

Giella, historjjá ja kultuvra leat lihttolaga ovttas. Sámioahppit leat oassálaččat máŋgga kultuvrras. Kultuvra viiddit mearkkašumis siskkilda mohkkás fierpmádat oaidnemeahtun norpmmaid, njuolggadusaid ja dábiid. Sámigiela dovdomearkkat vulget sámi árbevirolaš eallinvuogis ja historjjás. Gielas leat sátneriggodat ja ivdnádagat mat gusket lundui ja árbevirolaš ealahusaide; duodjái, bivdui, guolasteapmái ja boazodollui. Sámigielas lea maid ivdnádatriggodat sohkaovuodasátnerájus dan dološ árbevirolaš stuor bearráša áiggi. Sámigielávdnasis addojuvvo ovttas eará ávdnasiiguin vejolašvuotta buktit oidnosii sámiservodaga oainnu ja árvoštallama. Dan bakto addojuvvojit eavttut ovdánahttit ohppiid dáiddu buohtastahttit sámikulvrra eará kultuvrraid gaskal. Dat buohtastahttin mearkkaša eará emiálbmogiiguin ja unnitlogu joavkkuiguin ja gaskal unnitlogu kultuvrraiguin ja eanetlogu kultuvrraiguin. Dat mielddisbukta ipmárdusa ja gelbbolašvuoda gaskal iešguđetlágán kultuvrraid.

Ulbmilat maidda oahppit galget ollen loahppageažis viđát skuvlajagi sámigielas nubbingiellan

Oahppi galgá

- máhttit ipmirdit mearkkašahttin bagadeamiid ja válddahusaid mii ovdanbuktojuvvo oahppái čielga ja hiljánis ságastallamis ja mii lea oahppái oahpis,
- máhttit oassálastit árgabeaivválaš ságastallamiin oahpes áššiid birra,
- máhttit njállmálaččat mitalit juoidá iežas ja earáid birra,
- máhttit lohkat ja ávkkástallat deháleamos osiid iešguđetlágán teavsttain,
- máhttit čállit árgabeaivválaš diliid birra dieđiheami váras,
- máhttit suokkardit got iežas oahppan ovdána o.m.d. sátne- ja cealka geavaheapmi maidai máhttit ohcat dieđuid o.m.d sátnegirjjiis,
- máhttet ipmirdit ja buohtastahttit iežas giellavarieteahta suopmaniid gaska,
- máhttit mitalit iešguđetlágán eallindiliid birra sámikultuvrras.

Ulbmilat maidda oahppit galget ollen loahpágeažis viđát skuvlajagi sámigielas vuosttaš giellan

Oahppi galgá

- máhttit aktiivvalaččat oassálastit ságastallamiin ja njállmálaččat mitalit ja ovdanbuktit vásáhusaid ja dáhpahusaid nu ahte sisdoallu lea čielggas,
- máhttit njuovžilit lohkat jitnosit ja jávohaga maidai ávkkástallat ja suokkardit iešguđetlágán teavsttaid,
- máhttit buvttadit teavsttaid main lea iešguđetlágán ulbmil, dat lea de reaidun oahppamii ja gulahallamii,
- máhttit geavahit dábáleamos čállingielanjuolggadusaid ja dábáleamos stáven njuolggadusaid,
- máhttit geavahit sátnegirjji ja eará veahkkeneavvuid,
- máhttit suokkardit got ieš oahppá giela,
- máhttit ipmirdit ja buohtastahttit iežas giellavarieteahta suopmaniid gaska,
- máhttit mitalit iešguđetlágán eallindiliid birra sáme kultuvrras.

Ulbmilat maidda oahppit galget ollen loahppageažis ovccát skuvlajagi sámigielas nubbingiellan

Oahppi galgá

- ipmirdit njállmálaš bagadeami, mitalusaid ja válddahusaid mat gusket oahpes dilálašvuhtii ja iežas beroštupmái,

- máhttit oassálastit aktiivvalaččat ságastallamiin beaivválaš áššiid birra iešguđetlágán strategiija vehkiin bargat vai kommunikašuvdna doaimbá,
- máhttit njálmmalaččat mitalit oktalaččat ja čilget juoidá man lea gullan, lohkan dehe vásihan,
- máhttit lohkat ja ávkkástallat dan deháaleapmosa álkes girjjálašvuodateavsstain ja eará teavsttain ja maid bagadusaid ja váld-dahusaid,
- máhttit čállit iešguđetlágán teavstaid vai sisdoallu lea čielggas maid-dai geavaha čállingiela norpmaid go čállá,
- máhttit oassálastit ja suokkardit sisdoalu birra ja dajahusaid luodis, musihkas, duojis, govas, filmmas, ja teáhteris,
- leahkit áicil ja ipmirdit vuđolaš minsttariid gielas go buohtasta ruotagielain ja eará gielaiguin,
- dovdat daid golbma váldo sámigielaide Ruotas,
- máhttit geavahit veahkkeávdnasiid teakstalohkamis ja čállimis ja eará gielalaš doaimmain,
- máhttit suokkardit ja čohkket loahppajurdaga makkár vuogi mielde ieš oahppi oahppá sámigiela,
- dovdat árgabeaivválaš eallima, servodaga ja árbevieruid iešguđet sámiguovlluin Sámis maid-dai dovdat sámivuđa vugiid ja árvvoštallamiid ja máhttit buohtast eará kultuvrraiguin.

Ulbmilat maid-dai oahppit galget ollen loahppageažis ovccát skuvlajagi sámigielas vuosttašgiellan

Oahppi galgá

- máhttit aktiivvalaččat oassálastit ságastallamiin, digaštallat, ákkastallat ja oazžut impárdusa eará olbmuid jurdagiid bakto maid máhttit čilget barggu njálmmálaččat nu ahte sisdoallu ipmirduvvo čielgasit,
- máhttit lohkat ja ipmirdit ahká heivehuvvon čappa girjjálašvuoda ja fágagirjjálašvuoda ja áviisateaksta almmolaš ávdnasiid birra ja máhttit mitalit sisdoalu oktalaččat ja bájuhit,
- máhttit čállit iešguđetlágán teavstaid nu ahte sisdoallu boahtá ovdán čielgasit maid-dai geavahit čállingiellanorpmaid go čállá,
- máhttit oassálastit, bájuhit ja árvvoštallat sisdoalu dajahusa luodis, musihkas, govas ealligovas ja teáhteris,
- leahkit áicil ja ipmirdit vuđolaš minsttariid gielas ja buohatahttit ruotagielain ja eará gielaiguin,
- dovdat daid váldosámigielaide Ruotas,
- máhttit välljet ja atnit iešguđetlágán veahkkeneavvuid teakstalohkamis, čállimis ja eará gielalaš doaimmain,
- máhttit dihtomielaččat árvvoštallat oahppovugiid mat leat

- ávkkalaččat iežas giellaoahpahussii,
- dovdat árgábeaivválaš eallima, servodaga ja árbevieruid birra iešgudet sámiguovlluin maid dai dovdat sámivuoda vugiid ja árvoštallamiid ja máhttit buohtastahttit eará kultuvrraiguin.

Árvoštallan

Árvoštallama ulbmil

Árvoštallan sámigielávdnasis guoská buotbeallasaš gulahallan gelbbolášvuhtii. Buotbeallasaš gelbbolášvuhtii gullojit hálddašit oahppilis, interaktiivvalaš ja buvttadan máhtut gosa árvoštallanárvalusat sáhttet bidjot.

Dat mii guoská oahppi oahppannávccaid árvoštallamii, lea ahte oahppi galgá ipmirdit njámlmálaš ja čálalaš sámigiela. Ipmárdus oppalášvuhtii ja oktilášvuhtii galgá váldojuvvot vuhtii maid dai máhttit buktit ovdán loahppajurdagiid. Man viidát oahppi máhtta čuovvut lunddolaš ságastallamiid ja das ipmirdit guovllu earuid guoská maid árvoštallamii. Lohkamis deattuhuvvo oahppi máhttu ipmirdit ja ávkkastallat iešgudetlágan teavsttaid juohke dásis. Go oahppi lohka čáppa girjjálašvuoda ja eará teavsttaid maid dai oážžu fearramiid eará mediaid bakto das viidat oahppi vásáhusat dat maid gullojit árvoštallamii. Maid dai dáidu iešguddetlágan strategiija veahkiin heivehit lohka teavstta ulbmilii.

Giellagulahallamis lea guovddáš ášši ahte oahppi galgá doaibmat guldaleaddjin ja ságastallin ja maid lohkin ja čállin. Go árvoštallá dákkár interaktiivvalaš máhtuid de galgá geahččat oahppi dáiddu álggahit, veahkehit ovddidit ja loahpahit ságastallama dehe čállima. Dás árvoštallo máhttu dulkot iešgudetlágán diliid ja heivehit gielas dan dillái ja dan guldaleaddjái, maid dai máhttu geavahit strategiijaid čovdit gielalaš váttisvuodaid.

Árvoštallan dan produktiivvalaš máhtuin das galgá geahččat man čielgasit ja oktilaččat ja makkár njuovžilisvuodain, molsašumiin ja gielalaš sihkarvuodain oahppi máhtta cealkit ja ovdánbuktit cealkámuša. Dáidu girjjáivuodain ja dárkilisvuodain mitalit iežas oaiviliid dovduid, dieđuid ja jurdagiid molsašumiin maid juohke dilli gáibida guoská maid árvoštallamii.

Eará árvoštallanvuodut lea diđolašvuohka got iežas giellaoahppan doaibmá, ja maid dai gelbbolášvuohka planet, čadahit ja árvoštallat iežas gielalaš barggu.

Oahppi máhttu sámikultuvrrábbi ja sámigielhistorjjá birra máiddai diehtu ovttalágánvuoda ja earuid sámikultuvra ja eará kultuvrraid dili ja eavttuid gaska galyet maid boahit ovdán árvoštallamis.

Eavttut duođastussii Buorre dohkálaš sámigielas nubbingiellan

Oahppi ávkkástallá čoahkkáigeassá ja čielggada sisdoalu čielgasit hubmon sámigielas.

Oahppi hupmá čielgasit oktilaččat ja heiveha gielas iešguđetlágan dilálašvuhtii.

Oahppi atná iešguđetlágán strategiijaid vai gulahallan doaibmá árgabeaivve ságastallamis.

Oahppi lohká ja ávkkastallá ollislaččat álkit teavsttaid ja čájeha ipmárdusa sisdoalus.

Oahppi čállá girjjagit ja oktilaččat maid dai geavaha čállima gulahalamiin.

Oahppi govvida dehálaš osiid sámi kultuvrráibbis ja buohtastahtta eallinvugiid ja eavttuid sámi kultuvrra ja eará kultuvrraid gaska.

Eavttut duođastussii Albma buorre dohkálaš sámigielas nubbingiellan

Oahppi ávkkástallá sihke válđoáššiid ja bienaid hubmon sámigielas.

Oahppi báhkoda njálmmalaččat oktilit, girjjagit ja njuovžilit.

Oahppi oassálastá iešguđetlágán árgabeaivválaš ságastallamiin ja čoavda gielalaš váttisvuodaid.

Oahppi ávkkastallá iešguđetlágán teakstasisdoalu, čielggada daid ja čoahkkáigeassá.

Oahppi čállá girjjagit oktilit maid dai gulahallá čállima baktto iešguđetlágán dilis.

Oahppi govvida dehálaš osiid sámigielovdáneamis, dan fuolkevuoda ja juogu.

Eavttut duođastussii Buorre dohkálaš sámigielas vuosttašgiellan

Oahppi bargá didolaččat gielainis vai šaddá ealligiella, riekta ja čielggas sihke njálmmálaččat ja čálalaččat.

Oahppi geavaha sámigiela girjjagit iešguđetlágán oktavuodas maid dai báhkoda abstrákta jurddašarviid mielde.

Oahppi geavaha álkes, dárkilis ja oba riekta giela ságastallamiin, ákkastallamiin, muitaleamiin ja čilgehusain.

Oahppi čuovvu oalle bures čállingiela hámiid ja geavaha čállima báhk-kodit jurdagiid, oaiviliid ja dovdduid maid dai atná dan reaidun gulahal-lamii.

Oahppi lohka ja ipmirda ahká heivehuvvon čáppagirjjálašvuoda, áviisačállošiid ja fágagirjjálašvuoda, bájuha maid lea lohkan ja buohtas-tahtá vásáhusaidisguin.

Oahppi geavaha iešguđetlágán gállduid vai oažžu dieduid, dulko, guora-hallá ja árvoštallá maid dai čohkke bohtosiiddis.

Oahppi addá ovdamearka servodat ja kultuvralaš diliid birra iešguđet guovlluin Sámiatnamis govvida dehálaš osiid sámikultuvrárbbis maid-dai buohtastahtá eallindiliid ja eavttuid gaskal sámikultuvrra ja eará kultuvrraid.

Eavttut duođastussii Albma buorre dohkálaš sámigielas nub-bingiellan

Oahppi hupmá ja čállá geahppásit, sihkkarit ja riehta iešguđet lágán oktavuodas.

Oahppi buohtastahtá gaskal sámigiela, ruotagiela ja eará gielaid maid dai máhtá čájehit hámiid mat gullojit sámigillii.

Oahppi lohkanrájus siskkilda iešguđet lágán teavsttaid ja mat leat iešguđet dásis ja oahppi suokkardalla vásáhusaid bakto sihke njálmmálaččeat ja čálalaččeat maid dai čájeha persovvnalaš gaskavuoda teavsttaid ektui.

Saemien giele

Kuvsjeplaane

Aamhtsen deervesh vihkeles dennie ööhpehtimmesne

Saemien giele daelie bäjjoes giele golme laantine, Sveerjesne, Nöörjesne jih Säämesne, mohte daelie aaj Kolanjuenesne saemiej gielh bäjjoes gielh sjidteme. Daelie Sveerjesne reaktam utnieh saemiem soptsestidh gosse dej reeremi dah nieljie noerhte laanti reereme-tjielhti gujmie räärahsjehtedh. Sápmesne saemiej gaskoe ovmesie aamhtesenie ektine dej naatsjovnen-kriensi bijjelen buerebe sjidteme barkedh. Kriepesje lea daelie jienebh saemieh mah saemien maehtieh jih dam gielemaahtoem bäjjoedidh. Saemien ööhpehtimmie tjuara sjehtelidh jih öövhtididh guktie jienebh saemieh gielemaahtoem utnieh gosse gaskese dej sosiaale jih ovmesie barkoiji gujmie dellie vihkeles gielem maehtedh soptsestidh.

Learnohkh gäävnese mah barre saemiem maehtieh gosse skåvlam aelkieh. Jienebh learoehkijstie guekten gielh maehtieh, saemien jih daaroen. Mubpieh barre daaroen-gielem maehtieh gosse skåvlam aelkieh. Gaajhkide saemimaanide saemien giele jih sov jijtjed kultuvre aerpie jih intelektuella jih emotionella öövhtidimmie lea gaajh vihkeles.

Saemien giele mah dle voestes giele learnohkide, dan gaavhtan vihkeles learoehkiej voestsestie gielemaahtoem byjveridh jih öövhtiedidh. Ööhpehtimmie edtja buerie nuepiem dejtie vedtedh jih ååjmedimmie öövhtiedidh gosse soptsestidh, goltelidh, vuartasjidh, lohkedh jih tjaelidh.

Dah learoehkh mah daaroegielem maehtieh jih barre annetji saemien giele, dan gaavhtan ööhpehtimmie tjuara sjehteles reeredimmie saemien gielemaahtoem duedtedh guktie buerebe dam gielem jaksedh. Vihkeles dam voestes saemien-ietniengieledaltesem jaksedh.

Ööhpetimmie aamhtese edtja learoehkiej öövhtidimmie sjehteles almetji gääbpegh gieline nuepiem vedtedh guktie maehtedh saemien jielemisnie jih jeenjiesie ektievuekesne veasodh jih barkedh.

Kultuvre jih giele gaajh veaksehke sinsitnie. Gielesne almetji jih ektievuekien histovrien aerpie gäävnese. Tjaepies tjaaladahkh jih njaelmeldt soptsestievuekie goh joejke, guvvie, filme jih teatere dah kultuvre-aerpiem, maahtoem jih vierhtiedimmie guedtieminie. Maahtoen tjirrh dam jijtjedh saemiekultuvre-maadterem ååtna, dellie aamhtese maahta learoehkide nuepiem vedtedh jih dah jeatjah kultuvride vuartasjidh, destie buerebe sov jijtjedh jielemetsiehkiem guarkedh. Dan gaavhtan aamhtesine gaske naasjovni maahtoem vijrididh jih aaj jeatja aalkoeal-

metji jih unnelåhko almetji siemesjimmiem bájjoedidh.

Gosse skåvlam orrijamme dellie daerpies gaajhk learohkh daejrieh guktie edtjeh jijtjsh maahtoen mietie vaedtsedh. Vihkeles lea aaj learoehkh dam aamhtesem byjveridh, jih aaj lustem jih åájmedimmiem utnieh gosse saemien lieredh.

Ulmien jaksedh

Skåvla edtja sov saemien learoedimmiem jaksedh guktie learoehke galka

- sov åájmedimmiem öövtididh gosse saemien soptsestidh, tjaeledh, mahtedh, sijhtedh jih doestedh gielem nuhtjedh seamma gåessie soptsestalleminie,
- sov goerkesem giehtjedidh gosse saemien ovmesie tsiehkine jih sjiere smaaretjinie soptsestidh seamma gåessie,
- sov åájmedimmiem öövtiedidh gosse jeatjebie gujmie njaalmeldh, ås-sjalommem jih damtesem lahtestidh, tjaeledh mah ovmesie sjieken mietie jih skrejrehten mietie ussjedidh jih vierhtiedidh,
- sov åájmedimmiem öövtiedidh, daejredh, guarkedh jih saemien ovmesie tjaalegh damtedh jih dan lohkemen barkoe sjieken jih jortesen mietie ussjedidh jih sjiehtelidh,
- sov åájmedimmiem öövtiedidh, gielem giehtjedidh bueriedehtedh guktie juekoen reaktoe sjädta,
- saemien giele maahtoem, maadtoem jih histovriem bijre mahtedh jih dam sov åájmedimmiem tseegksovedh guktie saemien gieline jih jeatjebie gieli sjiere gaskoe våájnoe,
- jeenj saemien baakoeh tjuara lieredh jih vihkeles lea gosse jijtjed tjaaleginie dan graamatiken jih maadtoedimmiem vájjoen mietie giehtjedidh, jih aaj åájmedimmiem öövtiedidh gosse ovmesie tjaalegi njoelkedassh sjiehtelidh,
- sov åájmedimmiem öövtiedidh gosse ovmesie nuepiem nuhtjedh gosse saernieh, meedia-gielem jih dah deervesjh guarkedh toelkestidh, jih dej ovmesie saernieh mah jeatjebie saemien gieline soptsestieh mahtedh lahtestidh jih vierhtiedidh,
- jijtjedh åssjalommem skraejredh jih jijtjedh vihkeles lohkemem jih aaj eadtjohke dejtie saemien kultuvri amhteside ohtsedidh,
- dej ovmesie saemien kultuvren aerpie Sápmien dajvesne mahtedh jih jijtjedh åájmedimmiem öövtiedidh jih saemien kultuvrem dej mubpie kultuvri gaskoe vuartasjidh,
- jijtjedh damtesem däärjedh jih jijnjh aerpiem öövtiedidh,
- sov åájmedimmiem öövtiedidh guktie diedtem dan sov jijtjedh gielearodimmese buektedh.

Amhtesen jijtje raerien mietie tseegkeme

Gielelohkeme mah saemien histovrije jih kultuvrije lohkemisnie dah leah aamhtesen maadtoe. Lohkeme, tjaeleme jih soptsesth dah leah learohken jijtjedh daajroem jih damtoem guekten jallh jienebh kultuvrij bijre, dah leah maadtoe dan gieleööv tiedimmie barkoe aamhtesassa. Aamhtesassa joekoen vihkeles gielem utnedh aerpiem duedtedh jih guekten gielen ås-sjalommesne.

Sveerjesne leah golme åejviégielh: noerhte-, luvle-, jih åarjelsaemien. Fierhten giele jijtjedh ortograafiem åtna. Åejviégieli gaskoe smaarehtje gielh gååvnese mah joekoen sjiere leah. Noerhtesaemie abpe saemie-eatnemisnie gååvnese, mohte åarjelsaemie dennie åarjelraedtie dajvesne jih luvlesaemie Sáp mien jarngje dajvesne gååvnese.

Saemiengiele unnebelåhkoegiele leah, dannasinie learohki fuelhkieh jih skåvlan gaskese unnebe sjådta. Juktie saemien tjaelemegiele suejmie-laakan öövtiedamme, dannasinnie eah jijnjh lohkemsh jih tjaaleldahkh maadtoaamhtesne gååvnese. Jis edtja dah tjaaleldahki maadtoem jih njaelmeht kultuvrem byjveridh dellie tjuara jeatja nuepiem enn barre lohkemem buektedh.

Guktie gielemaahtoe dan stoerre sjiere dej learohki gaskoe saemien voestes gieline jih saemien mubpien gieline, dellie kuvljeplane sjiere ulmiem åtna. Ulmie lea gosse learohkh skåvlam aelkieh dellie buerie jis eadtjohke dam voestes saemien gielem maehtieh. Dah learohkh nuepiem åadtjoeh jih dam sov gielemaahtoe vijribasse öövtiedidh destie gusnie daltesne tjåadtjoeh. Saemien ööhpehtimmien mubpien gielesne desnie maahta learohkh mah vaenebe saemien maehtieh jih dah mah iedtnien gielem utnieh voestes aalkoedalteste aelkedh.

Gieleööv tiedimmie – gielen maahtoe

Noere jih båarasåbpoe learohkh soptsestieh jih vuesehtieh, digkiedkieh jih diejveldieh seamma mih ovmesie gieledaltesinie jih ovmesie aamhtesi bijre sjådta. Gieleööv tiedimmie learohkieh buerebe vijriebasse öövtiedidh guktie gielem buerebe goerkedh jih dam nuhtjedh gosse soptsestidh jih tjaeledh, jih aaj maahtoe utnedh tjaaleldahkide guerkedh.

Dah ovmesie maahtoe mah gaajhke jih guktie ektesne maahtoe ååjmedimmiem utnieh, dle aamhtesen tseegkeme. Ååjmedimmiem utnedh jih gielehammoen d.v.s. vokaabulårem, fraaseologiem, jiehtegh, tjaaleldh jih grammatikem guarkedh. Öövtiedimmien aamhtesne maahtoe jih gielen ektiedimmie elliesvoetesne mij dan månngan sisvegisnie jih hammosne buerebe dan tsiehkese jih dåastoetåjjese sjiehtelidh. Maahtoe utnedh jih jarkoestidh jih tjaalegem gueriehtidh mij bājjoes maahtoe mietie jih vihkeles saemien gielen jijnjh baakoeh, hammoelaroen jih syntaaksen mietie guarkedh. Vijribasse vaedtsedh dennie sov gieleööv tiedimmesne dellie learohkh tjuerieh sijnjen daajroen mietie nuepiem

jih dam jijtjedh maahtoem gielen bijre åadtjoedh vuartasjidh, jih aaj lohkehtëjjine jih jeatjebi gujmie viehkiem åadtjodh, jih vielie saemien gielen bijre daejredh guktie dan tseegkeme jih öörnege lea. Dej ovmesie dåårjehtimmeste maehetie ektesne maahtoem tseegkedh jih guktie saemiengiele jeatjebi almetji gujmie sjådta jih destie guarkedh guktie jijtje gielemaahtoe vääjnoe. Gosse ij jijtjedh gielemaahtoe rööhkoeh dellie learohke tjuara jijtjedh guarkesem, vuekiem jih syntaaksem gyhtjelassh jih aaj kroehpegielem nuhtjedh. Maahtoen gielen öörnegen jih tseegkemen bijre jih guktie dejpeladtjh orreme jih guktie guarkese daelie buerebe sjidteme. Gielemaahtoe buerebe sjådta gosse dam gielem soptsth jih guarka guktie gielem nuhtjedh jih guktie orre maahtoem gielen bijre buektedh. Vihkeles maahtoem daejredh guktie gielelierehtimmiem lie-redh.

Giele jih tjaaleldabkh

Vihkeles aamhtesasse buerie gielemaahtoem utnedh gosse gielem vihkeles ektiedimmesne jih sisvegisnie provhkedh. Gielemaahtoem öövtede gosse iedtjeke gieline barka d.v.s. soptsestalledh, soptsestidh, jeatjebi gujmie raeriestidh, lohkedh jih tjaeledh dam maam sijth jiehtedh damtoem, åssjalommem jih eajhnam toelkestidh. Gosse learoehkh gielem nuhtjeh dellie daerpies daejredh guktie joekehth gieli kripesjem jih eadtjalgovven jih buektiedimmien mietie jallh byjjes reaktoem utnedh. Vihkeles saeminen öövtiedimmesne, learohkide nuepiem vaedtedh soptsestinie, tjaeliemisnie jih sov åssjalommesne, mohte ij dan aarehke kripesjh byjjes reaktoen mietie utnedh. Kripesjidh vuejnedh guktie vääjnoe saemien jih daaroen gieli gaskoe dan joekoen guekten gieli bijre dan gielen tseegkeme, daajroehtimmiem öövtiedidh jih aaj ååjmedimmiem vuartasjidh guktie dah leahtan vuekie mij dan sjiere dej guekten gieline.

Barkoe gieline jih tjaalaldahkine nuepiem learoehkide sjådta, jiehtedh guktie domtoe jih ussjedieh. Ektine daajroem ussjedidh jih maahtoen dan saemien gielen jih kultuvreaerpien bijre soptsestidh. Barkoe dej saemien båeries soptsesth, dikth, baakoevuekie jih joejki bijre dah buerie learoeh-timmie gielese sjådta, jih aaj giengeles maahtoem jih vierhtiedimmiem mah dājpeli vukesne gāāvnese. Vijriebasse tjaalegemaah-toe tjaeliemisnie jih njaelmehtsisnie jih aaj guvvieh, joejke jih tjoejenassine buerebe sjådta.

Giele – Histovrie – Kultuvre

Giele, histovrie jih kultuvre sinsitnien viedteldahkesne. Saemiej learoehkh jijnjh kultuvri gujmie veasoeminie. Vijries kultuvre lahtestimmesne gaajh gierve viermien njoelkedasijste jih vuekijste ov-vääjnoes leah. Saemien gieles gaaj veaksehke dan saemien dājpeli jieleme vuekien jih histovrien mietie. Saemiengiele baakoejste rājhkoes leah joekoen tjaebpies vuekiem maadteristie etnemisnie jielemisnie, doedjesne, vijresne,

göölemisnie jih båtsoen barkosne. Saemien giele lea aaj gaajh räjhkoes gosse laahkohbaakojde stoerre fuelhkiej tijjen tjaebpies vuekien mietie vuesehte. Saemien aamhtesen ektesne jih dej jeatjebi aamhtesi gujmie nuepie sjädta saemien ektievoetem jih vierhtiedimmiem vuesiehtidh. Destie nuepie learohkidie sjidtieh jijtsh saemien vuekiem jih jeatjebi vuekieh gaskoe ååjmedimmiem övvtiedidh jih vuartasjidh. Dellie nuepie sjädta vuartasjidh guktie aalkoealmetjh jih unnelåhkoe-dåehkieh jih aaj unnelåhkoe-vuekie guktie jeatjebie vuekiej gaskoe Leah. Daestie buerebe goerkese dej omesie vuekiej bijre jih dan interkulturelle maahtom gaskoe guarkedh.

Ulmie saemien mubpien gieline, learohke galka dam minngemes vijhtede skuvle-jaepiem jaksedh.

Learohke galka:

- maehtedh guarkedh mij viehkeles dennie learoedimmesne jih buerki estimmesne jih suejmie soptsestinie mah learohkidie åehpies dajvide sjiehteles,
- maehtedh dej daaletje jih åehpies iebni bijre soptsestidh,
- maehtedh tjielkes sov jih mubpieh bijre soptsestidh,
- maehtedh lohkedh jih guarkedh mah vihkeles ovmesie tjaeeld dennie sisvegisnie,
- maehtedh njaelmedh beajjegi barkoe bijre tjaeledh jih maam akt bijre sårnedh/soptsestidh,
- daejredh guktie jijtjemse baakoeh jih jiehtegh lieredh jih baakoe-låstoen learoedimmiem mietie ohtsedidh,
- maehtedh guarkedh jih vuartasjidh guktie dej mubpieh gieli gaskoe jih guktie sov jijtjedh gieletsiehkesne vååjnoe,
- maehtedh soptsestidh ovmesie jielemevuekie bijre mah saemien kultuvresne gååvnese.

Ulmie saemien voestes gieline, learohke galka dam minngemes vijhtede skuvle-jaepiem jaksedh.

Learohke galka:

- maehtedh eadtjohke jih reaktes laakan soptsestidh, njaelmiestidh guktie deahpadimmiem buerkiestidh jih guktie sisvegem goerkesovvedh,
- maehtedh tjielkes jylle jih suejmie lohkedh, ussjedidh jih guarkedh guktie ovmesie jiehtegh sjidtieh,
- maehtedh ovmesie jiehtegh buektedh mah learoemisnie jih soptsestinie viehkine sjädta,
- Maehtedh damtems njoelkedasside jih baakoedidie lieredh guktie tjaelemegielese sjiehtesjedtedh,

- maehdedh baakoelästoem jih jeatjebh vierhtieh nuhtjedh,
- ussjedidh guktie jijtemse dam gielearoedimmiem buektedh,
- maehdedh guarkedh jih vuartasjidh guktie dej smaare-tjierth jih jijtjedh gielen tsiehkje gaskoe vääjnoe,
- maehded ovmesie saemiej jielemevuekiej bijre säämedh/soptsestalledh.

Ulmie saemien mubpien gieline learohke galka dam minngemes åktsede skuvle-jaepiem jaksedh.

Learohke galka

- bihkedimmiem, vaajesem jih buerkiestimmem dej äehpies tsiehkje jih jijtjedh eadtjohkejielemem guarkedh,
- maehdedh eadtjohke laakan aarkeds-biejjen amtsi bijre soptsestalledh jih viehkiem dej ovmesie vuekiej mietie buektedh gaskestalledh,
- maehdedh ikte öörnemem mietie njaelmiestidh, soptsestidh jih buerkiestidh dam maam govleme, lohkeme, vuajneme jallh jijtjedh deahpadamme,
- maehdedh lohkedh jih guarkedh mij vihkeles dej geehpes tjaebpie tjaalegisnie jih jeatjebi vaajesi tjaalegh sisvegen mietie jih aaj bihkedimmiem jih buerkiestimmiem voerkelidh,
- maehdedh ovmesie tjaeleldh tjaeledh jih aaj guktie tjaelemegiele njoelkedassi reaktes sisvegen mietie tjaalegasse sjehtie,
- maehdedh joejkesne, tjoenenassesne, duedtjesne, guvvesne, filmesne jih teateresne sisvegen mietie ussjedidh jih vierhtiedidh,
- maehdedh gielemaadtoe väjjoen mietie kööksedh jih dam svienske gielem jih jeatjebi gieli gaskoe vuartasjidh jih guarkedh,
- dah golme saemien äejviegielh maahtoem dej bijre utnedh,
- maehdedh vierhtieh nuhtjedh gosse jeatjah gielebarkone lohkedh jih tjaeledh,
- daejredh guktie jijtjedh saemien buektedh lieredh,
- aarkeds biejjieh, ektievuekiem jih maadtoevuekiem mah ovmesie Sáprien dajvesne gäävnese maahtoem dej bijre utnedh, jih aaj guktie saemien njoelkedassh jih vierhtiedimmiem dej mubpieh kultuvri gaskoe Leah, dam daejredh.

Ulmie saemien voestes gieline learohke galka dam minngemes åktsede skuvle-jaepiem jaksedh.

Learohke galka

- eadtjoeheke laakan soptsestalledh, digkiedidh, voerkelidh jih aaj jeatjebi åssjalommide guarkedh jih barkoen bijre njaelmehstidh buerkiestidh guktie jeatjebh maehtieh guarkedh,
- mahtedh tjaeledh jih guarkedh tjaebies tjaalaldahkh mennie jaepesne Leah, dovne reektes gārjah jih maam plaerine tjaaleme siejhme aamhtesie bijre jih sisvegen bijre soptsestidh jih dan bijre ussjedidh,
- mahtedh ovmesie tjaalegh tjaeledh guktie sisvegem guarkestalledh, jih aaj tjaelemegielen njoelkedassi tjaelemisnie buektedh,
- mahtedh guarkedh jih ussjedidh guktie joejke, tjoeje, guvvie, filme jih teatere sisvegen mietie vāājnoe jih dam vierhtiedidh,
- mahtedh gielemaahtoe vājjoen mietie kōöksedh jih dam svienske gielem jih dah mubpie gieli gaskoe vuartasjidh jih guarkedh,
- dah golme saemien åejviegiehl maahtoem dej bijre utnedh,
- mahtedh ovmesie vierhtieh veeljedh jih nuhtjedh gosse jijtjedh gielebarkone lohkedh jih tjaeledh daejredh guktie jijtjedh saemien buektedh jih lieredh,
- mahtedh jijtjedh learoevuekiem jih gielearoem vuartasjidh guktie dam buektedh,
- aarkeds-biejjiem, ektievuekiem jih maadtoen vuekie dej ovmesie Sápmen dajvesne dej bijre maahtoem utnedh, jih aaj saemiej njoelkedassh jih vierhtiedimmie guktie dej mubpie kultuvri gaskoe Leah, dam daejredh.

Vierhtiedimmie

Otnjegen mietie

Otnjege saemien aamhtesesne gaajhkesåårts soptsesth åājmedimmesne sjeahta. Gaajhkesåårts åājmedimmesne dellie tjuara mahtedh liehertalledh, ektesne barkedh eadtjoke barkoem buektedh, misse ovmesie lahtestamman maahta biejedh.

Guktie learohke otnjegen mietie jih guktie learohke åājmedimmiem åtna njaelmelhd jih tjaalege saemien liehertallemen mietie guarkedh. Dāejmesem vuesiehtidh guktie abpe åājmedimmiem jih ektiedimmiem guarkedh jih aaj sjiaken mietie sjādta. Man mearan learohke bāateme gosse tjielkes soptsesth govledh mah lihkeems jortese saemiengielesne guktie mubpie otnegen mietie guarkedh. Lohkeme vihkeles learohkese åājmedimmiem buektedh jih aaj jijtjsasse ovmesie gierves tjaeledh gu-

arkedh jih lieredh. Learohken ååjmedimmie lohkemen mietie tjaebpie tjaaleldahkem jih jeatja tjaeleld dej mubpie meedia gaskoe deahpadimmiem jih sov dååjrehtallemem vijriedidh guktie otnjegen mietie sjeahta. Seammaligkie ååjmedimmiem viehkine dan ovmesie vuekien mietie lohkemse jih dan tjaaleld aarhtem jih sjiaken mietie sjihtelidh.

Gaajhkh giele soptsestinie sirtesen mietie dellie govlehtäjine jih soptsestäjine jih aaj molsehth lohkedäjine jih tjaeliehtäjine maehdedh årrodh. Otnjegen mietie destie dieterne maaahatomse learohken ååjmedimmiem mietie aelkedh, ööv tiedimmem buektedh gosse soptsestine jallh tjaeline orrejdh. Dellie ååjmedimmiem ovmesie tsiehkien mietie guarkedh jih aaj dam sov gielem dan tseahkan dåastohtäjese sjihtelidh, jih aaj ååjmedimmiem nuhtjedh gosse giele vuekie tjomgperem löövedh.

Otnjegen dan eadtjohke maahtoen mietie guktie tjielke jih akten mieresinie jih aaj guktie learohke tjaebpies laakan dam giele-maahtoem dijriedimmiem maahta buektedh jih vuesiehtidh. Ååjmedimmiem utnedh guktie buerie laakan dam sov åssjalommem, damtesem maahtoem jih fiere guhte guktie tsiehkie eajhnah otnjegen metie kripesje.

Jeatja otnjege jih maahtoen mietie guktie jijtse gielearoem buektedh, jih aaj ååjmedimmiem mietie rååresjidh, jih jijtjedh giele barkoem buektedh jih vierhtiedidh.

Learohken maahtoe dan saemie kultuvreaerpiem saemiegielen histovrien bijre daejredh mij lea seamma jih mij lea sjiere tsiehkie saemien jih jeatjebi kultuvri vuerpiem gaskoe vihkeles vihkeles aaj otnjegen mietie årrodh.

Tsiehkie vihtesjamman Buerie dååhkasjimmie saemien mubpien gieline.

Learohke leara, ektiedimmiem jih lahtestimmiem sisvegistie tjielkes laakan soptsestidh.

Learohke buerie laakan ektiedimmesne sov gielem dej ovmesie tsiehkie mietie soptsestalla.

Learohke omesie vuekie nåhtja guktie fierhtebeajjetjh soptsestah lahtestimmesne edtja sjihtelidh.

Learohke lohka jih leara elliesvoeten mietie daamhts tjaeleldh jih aaj guarked maam sisvegisnie tjåådtje.

Learohke molsehth jih akten mieresen mietie tjaala jih aaj tjaalegem gosse lahtestimmiem nuhtjedh.

Learohke vihkeles saemieerpiem aamhtesi bijre jih aaj jielemevuekiem jih vuerpiem saemiej jih mubpiej kultuvri gaskoe buerkestidh.

Tsiehkie vihtesjamman Jeenje Buerie dââhkasjimmie saemien mubpien gieline.

Learohke leara eevre tjielkes laakan saemien soptsestidh.

Learohke njaelmelth jiehtesem maahta guktie akten mieresne jeatjadehtedh jih tjielkeslaakan soptsestidh.

Learohke maahta ovmesie fierhtebeajjetjie bijre soptsestidh jih gieli tjomhperh eadtjohke laakan buektedh.

Learohke leara ellies voeten mietie ovmesie sisvegi tjaeeldh guarkedh.

Learohke jeatjadehten mietie jih akten mieresne tjaala jih lahtestimmiem tjaaleginie buerkiestidh.

Learohke buerkeste dam vihkeles öövtiedimmiem saemien gielen vukesne guktie jorkse.

Tsiehkie vihtesjamman Buerie dââhkasjimmie saemien voestes gieline.

Learohke eadtjohke laakan dejnie sov gieline barka guktie reaktoe jih tjielkes laakan soptsestidh jih tjaeeldh.

Learohke gielem ovmesie akten mieresen vuekien mietie nåhtja jih aaj åssjalommen rovneges ussjedh vuesiehtidh.

Learohke dâejmies jih tjielkes gielem nåhtja gosse soptsestidh digkiedidh jih aaj jijtjedh soptsestidh jih jijtjedh vuesiedimmiem buerkiestidh.

Learohke gieletjaalegi njoelkedassh tjaala gosse åssjalommem, goerkesem, damtesem jih aaj vierhtiem lahtestimmesne nåhtja gosse buerkiestidh.

Learohke lãhka jih guarka dah tjaepies tjaaleldahk, plaeriej saernieh jih siejhmelaaketjen tjaeeldh mennie jaepesne sjehtieh, ussjedidh jih guarkedh maam bijre lorkeme jih jijtjsasse daajroen bijre tjilkedh.

Learohke dej ovmesie maadtoen mietie, ussjedimmiem, vuartasjimmiem jih vierhtiedimmiem nåhtja guktie dam sov ektiedimmiem vuartasjidh jih guarkedh.

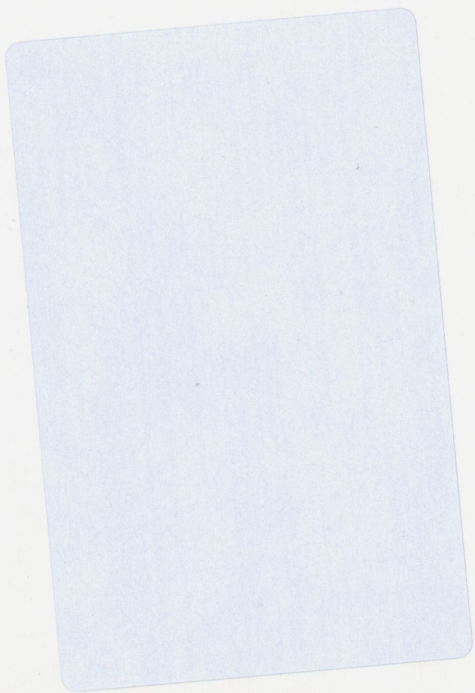
Learohke tjielhten jih kultuvri tsiehkies buerkeste, guktie dej ovmesie dajvi gaskoe dennie Sápmesne vååjnoe, buerkste aaj mij lea viehkeles dennie saemien kultuvreaerpesne, guktie vuerpie jielemevukesne saemiej kultuvri jih jeatjebie kultuvri gaskoe Leah.

Tsiehkie vihtesjamman Jeenje Buerie dâåhkasjimmie saemien voestes gieline.

Learohke eadtjohke jih tjielkes laakan ovmesie tsiehkien mietie ektiedimmesne lâhka jih tjaala.

Learohke maahta saemien, daaroen jih muebpie gieli gaskoe jortesen mietie guarkedh, jih aaj mij lea damtes dennie mijjen saemien gieie bigkemisnie.

Learohken jijnjh tjaalaldahkh dej ovmesie gerve tjaeleми bijre daajra jih learohke aaj dej lohkemes-deahpadimmiem dan sov, tjaelemisnie jih soptsestine bijre ussjede jih aaj jijtjemse tsiehhkievuekiem dej tjaaleldahki bijre åssjalommem vuesehte.

FRITZES
OFFENTLIGA
PUBLIKATIONER

POSTADRESS 106 47 STOCKHOLM
FAX 08-690 91 91, TELEFON 08-690 91 90
E-POST order.fritzes@liber.se
INTERNET www.fritzes.se
ISBN 91-38-32057-6